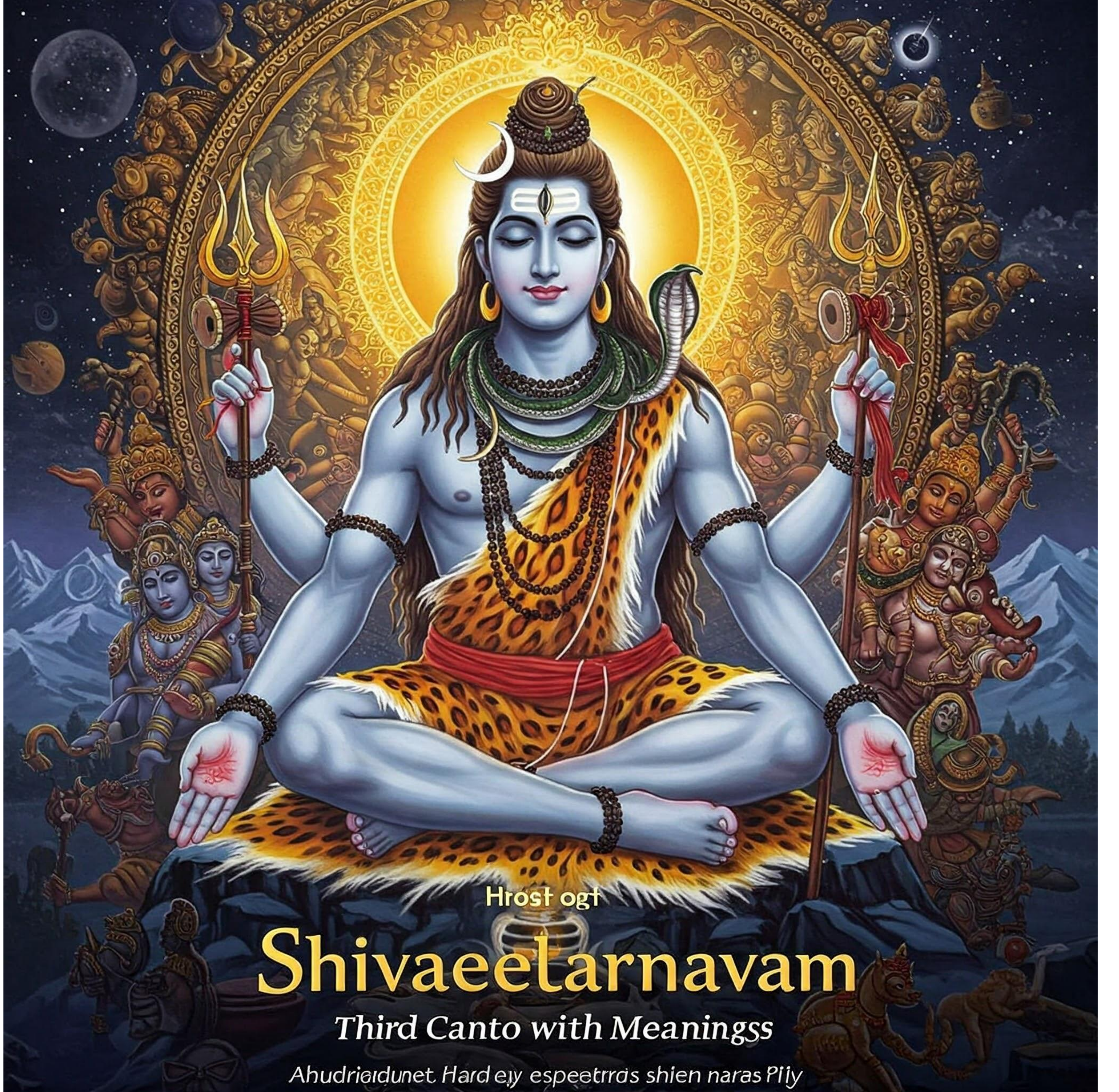

Hrost ogt
Shivaeelarnavam
Third Canto with Meaningss
Ahudriaidunet Hard ejy espeetrras shien naras Pliy

శివలీలార్ణవములోని మూడవ సర్గ శివుని యొక్క మొదటి లీల గురించి వివరిస్తుంది.

ఇందులో ఇంద్రుడు వృత్రాసురుడిని చంపడం వల్ల కలిగిన బ్రహ్మహత్యా పాపం నుండి విముక్తి పొందడానికి కదంబవనంలో సుందరేశ్వరుడిని పూజిస్తాడు. వృత్రాసురుడు గాఢమైన ధ్యానంలో ఉన్నప్పుడు ఇంద్రుడు అతడిని చంపుతాడు. ఈ ద్రోహం కారణంగా ఆ పాపం వెంటాడగా, ఇంద్రుడు ఒక తామరతూడు యొక్క పోగులలో దాక్కుంటాడు.

ఇంద్రుడు లేని సమయంలో, నహుషుడు అనే ఒక మర్త్య రాజు స్వర్గాధిపతి అవుతాడు. అతని అహంకారపూరిత ప్రవర్తనను భరించలేక అగస్త్య ముని అతడిని పాముగా మారమని శపిస్తాడు.

దేవతల గురువు బృహస్పతి, ఇంద్రుడు దాక్కున్న స్థలాన్ని కనుగొని, ఆ పాపం నుండి పూర్తిగా విముక్తి పొందడానికి శివుడిని పూజించమని అతనికి సలహా ఇస్తాడు.

దాని ప్రకారం, ఇంద్రుడు అన్ని శివాలయాలకు యాత్ర చేయడం ప్రారంభిస్తాడు మరియు చివరకు నీప వనానికి (కదంబ వనం) వస్తాడు. అక్కడ శివలింగాన్ని చూసి చాలా ఆకర్షితుడై, అక్కడే ఉండి చాలా కాలం పాటు ఆ ప్రభువును పూజిస్తాడు.

దైవ శిల్పి అతని సూచన మేరకు ప్రభువుకు మరియు అమ్మవారికి ప్రత్యేక ఆలయాలను నిర్మిస్తాడు. ఆ అందమైన లింగానికి సుందరనాథ అని మరియు అమ్మవారికి మీనాలోచని అని పేరు పెట్టారు. ప్రభువు యొక్క రోజువారీ పూజ కోసం పువ్వులు పొందడానికి ఒక బంగారు తామర కొలను సృష్టించబడింది. ఇంద్రుడు సుందరేశ్వరుడి దయతో తన పాపం నుండి విముక్తి పొంది తన నివాసానికి తిరిగి వెళ్తాడు.

శ్లోకం ౧:

అథ జాతు పురందరః సుధర్మా-

మధితిష్ఠన్సహ సప్తభిర్దిగీశైః ।

అవిజేయమనుక్షణోపచిత్యా విమతం వృత్రమమన్త్రయద్విజేతుమ్ ॥ ౧ ॥

తాత్పర్యం: ఒకానొక సమయంలో, ఇంద్రుడు సుధర్మాసభలో ఏడుగురు దిక్పాలకులతో కలిసి కూర్చుని, నిరంతరం పెరుగుతున్న శక్తితో ఎవ్వరికీ లొంగని శత్రువైన వృత్రాసురుడిని ఎలా జయించాలా అని ఆలోచిస్తున్నాడు.

విశేషాలు:

- **పురందరః:** ఇంద్రుడు, దేవతల రాజు.
- **సుధర్మా:** దేవతల సభాస్థలం, ధర్మానికి నిలయం.
- **సప్తభిర్దిగీశైః:** ఏడుగురు దిక్పాలకులు (సాధారణంగా అష్టదిక్పాలకులు ఉంటారు, ఇక్కడ సంఖ్యాపరంగా భేదం ఉంది).
- **అవిజేయమ్:** జయించడానికి వీలులేనివాడు.

- **అనుక్షణోపచిత్యా:** ప్రతి క్షణం పెరుగుతున్న శక్తితో.
- **విమతమ్:** వ్యతిరేక భావాలు కలవాడు, శత్రువు.
- **వృత్రమ్:** ఒక శక్తివంతమైన రాక్షసుడు, ఇంద్రుడికి ప్రధాన శత్రువు.
- **అమన్త్రయత్:** ఆలోచించాడు, మంతనాలు చేశాడు.
- **విజేతుమ్:** జయించడానికి.

శ్లోకం ౨: చతురఙ్గమిదం మహద్బలం న- శ్చతురం గన్తుమహో న యత్సమీపమ్ । న బలం భుజయోః క్రమేత తస్మి- న్నవశాదఞ్జ లిబన్ధశిక్షితౌ యౌ ॥ ౨ ॥

తాత్పర్యం: మనకున్న ఈ గొప్ప చతురంగ బలగం కూడా అతని సమీపానికి తెలివిగా వెళ్లడానికి సమర్థం కాదు. అతని ముందు మన భుజాల బలం కూడా పనిచేయదు, ఎందుకంటే అవి బలవంతంగా నమస్కారం చేయడానికే శిక్షణ పొందినట్లున్నాయి.

విశేషాలు:

- **చతురఙ్గమ్:** ఏనుగులు, రథాలు, గుర్రాలు మరియు సైనికులతో కూడిన సైన్యం.
- **మహద్బలమ్:** గొప్ప శక్తి కలిగినది.
- **న చతురమ్ గన్తుమ్:** తెలివిగా వెళ్లడానికి సమర్థం కాదు.
- **న బలం భుజయోః క్రమేత:** భుజాల యొక్క బలం పనిచేయదు.
- **అవశాత్:** బలవంతంగా, అనిష్టంగా.
- **అఞ్జలిబన్ధశిక్షితౌ:** నమస్కారం చేయడానికి శిక్షణ పొందినవి. ఇక్కడ భయంతో చేతులు జోడించవలసి వస్తుంది అని భావం.

శ్లోకం 3: అమృతాశనజాతిమాత్రజేత- ర్యలమస్త్రాణి న తత్ర దైవతాని । పరివృత్య పతేయురాసురాణి ప్రబలం యూథపతిం తమేత్య సద్యః ॥ 3 ॥

తాత్పర్యం: కేవలం అమృతం తాగే జాతికి చెందినంత మాత్రాన దేవతల అస్త్రాలు అతనిని జయించడానికి చాలవు. ఆ రాక్షసుడి వద్దకు చేరగానే, వాటిని చుట్టుముట్టి అవి బలమైన ఏనుగుల గుంపుపై పడినట్లుగా నిష్ఫలమైపోతాయి.

విశేషాలు:

- **అమృతాశనజాతిమాత్రజేతరి:** కేవలం అమృతం తాగే జాతి (దేవతలు) అయినంత మాత్రాన జయించడానికి చాలదు.
- **అలమ్ అస్త్రాణి న తత్ర దైవతాని:** దేవతల అస్త్రాలు అక్కడ చాలవు.
- **పరివృత్య పతేయుః:** చుట్టుముట్టి పడిపోతాయి, నిష్ఫలమవుతాయి.

- **ఆసురాణి:** రాక్షస సంబంధమైనవి (ఇక్కడ దేవతల అస్త్రాలు రాక్షసుడిపై పనిచేయకపోవడం వల్ల అలా పోల్చారు).
- **ప్రబలమ్ యూథపతిమ్:** బలమైన ఏనుగుల గుంపు యొక్క నాయకుడు (వృత్రాసురుడిని పోల్చారు).
- **తమ్ ఏత్య సద్యః:** అతనిని చేరుకోగానే వెంటనే.

శ్లోకం ౪: నికృతిం శరణం వృణీమహే చే- న్నియమాదాపదియం క్షమా తరీతుమ్ । నిర్ఋతిం పరిపృచ్ఛతాముమర్థం స హి నః పుణ్యజనేషు సంప్రతీతః ॥ ౪ ॥

తాత్పర్యం: ఒకవేళ మనం మోసాన్ని ఆశ్రయిస్తే, ఈ ఆపదను దాటడానికి అది ఒక మార్గం కావచ్చు. ఈ విషయం గురించి నిర్ఋతిని (నైరుతి దిక్పాలకుడు, అప్రియమైన వాటికి అధిపతి) అడుగుదాం. అతడు మనకు పుణ్యజనుల విషయంలో విశ్వాసపాత్రుడు కదా.

విశేషాలు:

- **నికృతిమ్:** మోసం, ఉపాయం.
- **శరణమ్ వృణీమహే చేత్:** ఆశ్రయిస్తే.
- **నియమాత్ ఆపది ఇయమ్ క్షమా తరీతుమ్:** నిస్సందేహంగా ఈ ఆపదను దాటడానికి సమర్థమైనది.
- **నిర్ఋతిమ్:** నైరుతి దిక్పాలకుడు, అప్రియమైన వాటికి అధిపతి.
- **పరిపృచ్ఛతామ్ ఉమ్ అర్థమ్:** ఈ విషయం గురించి అడుగుదాం.
- **స హి నః పుణ్యజనేషు సంప్రతీతః:** అతడు మనకు పుణ్యజనుల విషయంలో విశ్వాసపాత్రుడు (ఇక్కడ వ్యంగ్యం ధ్వనిస్తోంది, సాధారణంగా నిర్ఋతి దుష్టత్వానికి సంబంధించినవాడు).

శ్లోకం ౫: అసురా హి భవేమ యుధ్యమానాః కపటేనేతి యది స్థితం మతం వః । అసురత్వమపేక్షితం చిరాన్నః సురభావాదతిగర్హితాదముష్మాత్ ॥ ౫ ॥

తాత్పర్యం: ఒకవేళ మోసంతో యుద్ధం చేయడం మీ అభిప్రాయమైతే, మనం రాక్షసులమవుతాము. అటువంటి నీచమైన దేవతల స్వభావం కంటే రాక్షసత్వం ఎంతో కాలంగా మనకు కావలసినది కాదు.

విశేషాలు:

- **అసురా హి భవేమ యుధ్యమానాః కపటేన:** మోసంతో యుద్ధం చేస్తే మనం రాక్షసులమవుతాము.
- **ఇతి యది స్థితం మతం వః:** ఇది మీ స్థిరమైన అభిప్రాయమైతే.
- **అసురత్వమ్ అపేక్షితమ్ చిరాత్ నః:** రాక్షసత్వం ఎంతో కాలంగా మనకు కావలసినది కాదు.

- **సురభావాత్ అతిగర్హితాత్ అముష్మాత్:** అటువంటి అత్యంత నింద్యమైన దేవతల స్వభావం కంటే. ఇక్కడ దేవతలు తమ అసమర్థతను కప్పిపుచ్చుకోవడానికి మోసాన్ని ఆశ్రయించాలనుకోవడం నింద్యమైనది అని భావం.

శ్లోకం ६: స హి సంప్రతి సాగరాన్తరీపే క్వచిదాలమ్బ్య నిరాశ్రయం సమాధిమ్ । అవిశఙ్కితమాస్థితస్తపస్యాం సుఖజయ్యో యది రోచతే భవద్భ్యః ॥ ६ ॥

తాత్పర్యం: అతడు (వృత్రాసురుడు) ఇప్పుడు సముద్రం మధ్యలో ఎక్కడో ఆధారరహితమైన సమాధి స్థితిలో ఉన్నాడు. నిర్భయంగా తపస్సు చేస్తున్నాడు. కాబట్టి, అతను సులభంగా జయించదగినవాడు అని మీకు అనిపిస్తే, మీ ఇష్టం.

విశేషాలు:

- **స హి సంప్రతి సాగరాన్తరీపే క్వచిత్ ఆలమ్బ్య నిరాశ్రయమ్ సమాధిమ్:** అతడు ఇప్పుడు సముద్రం మధ్యలో ఎక్కడో ఆధారరహితమైన సమాధి స్థితిలో ఉన్నాడు.
- **అవిశఙ్కితమ్ ఆస్థితః తపస్యామ్:** నిర్భయంగా తపస్సు చేస్తున్నాడు.
- **సుఖజయ్యః యది రోచతే భవద్భ్యః:** సులభంగా జయించదగినవాడు అని మీకు అనిపిస్తే. ఇక్కడ వ్యంగ్యం ఉంది, వృత్రాసురుడు తపస్సులో ఉన్నప్పటికీ శక్తివంతుడే అని ధ్వని.

శ్లోకం ७: ఇతి వాదిని వల్లభే సురాణా- మనుజనుర్హరిదీశ్వరాః సహర్షమ్ । ప్రకృతిర్హ్యపథే రుచిః ప్రజానాం కిముత స్వామిని తాదృశేఽపి లబ్ధే ॥ ७ ॥

తాత్పర్యం: దేవతల ప్రియమైన నాయకుడు (ఇంద్రుడు) ఇలా అనగానే, ఇతర దేవతలు సంతోషంతో అతని మాటలను బలపరిచారు. ప్రజలకు సాధారణంగా తప్పు మార్గంలో ఆసక్తి ఉంటుంది కదా, అలాంటి నాయకుడు లభిస్తే చెప్పేదేముంది? (అంటే, ఇంద్రుడు మోసానికి సూచన ఇవ్వగానే దేవతలు సంతోషించారు).

విశేషాలు:

- **ఇతి వాదిని వల్లభే సురాణామ్:** దేవతల ప్రియమైన నాయకుడు (ఇంద్రుడు) ఇలా అనగానే.
- **అనుజనుః హరిదీశ్వరాః సహర్షమ్:** ఇతర దేవతలు సంతోషంతో అతని మాటలను బలపరిచారు.
- **ప్రకృతిః హి అపథే రుచిః ప్రజానామ్:** ప్రజలకు సాధారణంగా తప్పు మార్గంలో ఆసక్తి ఉంటుంది.
- **కిముత స్వామిని తాదృశేऽపి లబ్ధే:** అలాంటి నాయకుడు లభిస్తే చెప్పేదేముంది? (మోసానికి ఇష్టపడే నాయకుడు లభిస్తే ప్రజలు కూడా దానిని సమర్థిస్తారు అని భావం).

శ్లోకం ८: స హి యత్ర తపశ్చకార వృత్ర- స్తదనుప్రాప్య తపోవనం మహేన్ద్రః । పరమేణ సమాధినోపవిష్టం పవినా తం వినిపాతయాంబభూవ ॥ ८ ॥

తాత్పర్యం: వృత్రాసురుడు ఎక్కడ తపస్సు చేస్తున్నాడో, ఆ తపోవనానికి మహేంద్రుడు (ఇంద్రుడు) వెళ్ళాడు. అతడు పరమమైన సమాధి స్థితిలో కూర్చుని ఉండగా, వజ్రాయుధంతో అతనిని చంపాడు.

విశేషాలు:

- **స హి యత్ర తపశ్చకార వృత్రః:** వృత్రాసురుడు ఎక్కడ తపస్సు చేశాడో.
- **తత్ అనుప్రాప్య తపోవనమ్ మహేన్ద్రః:** ఆ తపోవనానికి మహేంద్రుడు (ఇంద్రుడు) వెళ్ళాడు.
- **పరమేణ సమాధినా ఉపవిష్టమ్:** పరమమైన సమాధి స్థితిలో కూర్చుని ఉండగా.
- **పవినా తమ్ వినిపాతయాంబభూవ:** వజ్రాయుధంతో అతనిని చంపాడు. ఇక్కడ ఇంద్రుడు వృత్రాసురుడిని మోసంతో చంపాడని సూచిస్తుంది, ఎందుకంటే వృత్రాసురుడు తపస్సులో ఉన్నప్పుడు దాడి చేయడం ధర్మం కాదు.

శ్లోకం ౯: కృతకృత్యమముం నివర్తమానం కియదప్యప్రతిసందధానమేనః । వికృతా వపుషా వికీర్ణకేశీ సమమేవానుససార వృత్రహత్యా ॥ ౯ ॥

తాత్పర్యం: తన పని పూర్తయిందని తిరిగి వస్తున్న ఇంద్రుడిని, చేసిన పాపం ఎంతటిదో గ్రహించని అతడిని, వికృతమైన శరీరం మరియు చిందరవందరగా ఉన్న జుట్టుతో వృత్రహత్యా (వృత్రాసుడిని చంపిన పాపం) వెంటాడింది.

విశేషాలు:

- **కృతకృత్యమ్ అముమ్ నివర్తమానమ్:** తన పని పూర్తయిందని తిరిగి వస్తున్న అతడిని (ఇంద్రుడిని).
- **కియత్ అపి అప్రతిసందధానమ్ ఏనః:** చేసిన పాపం ఎంతటిదో గ్రహించని అతడిని.
- **వికృతా వపుషా వికీర్ణకేశీ:** వికృతమైన శరీరం మరియు చిందరవందరగా ఉన్న జుట్టుతో (పాపం యొక్క భయంకరమైన రూపాన్ని వర్ణిస్తుంది).
- **సమమ్ ఏవ అనుససార వృత్రహత్యా:** వృత్రాసుడిని చంపిన పాపం వెంటనే వెంటాడింది.

శ్లోకం ౧౦: పునరేత్య యథాపురం సుధర్మీ పురుహూతః స్తువతో విసృజ్య దేవాన్ । అవరోధమభీప్సురాలులోకే విశతీం స్వేన సహైవ వృత్రహత్యామ్ ॥ ౧౦ ॥

తాత్పర్యం: ఇంద్రుడు తిరిగి తన సుధర్మాసభకు చేరుకుని, స్తుతిస్తున్న దేవతలను పంపివేసి, తన అంతఃపురంలోకి వెళ్లాలని కోరుకున్నాడు. అయితే, వృత్రహత్యా అతనితో పాటే లోపలికి ప్రవేశించింది.

విశేషాలు:

- **పునః ఏత్య యథాపురమ్ సుధర్మీ:** ఇంద్రుడు తిరిగి తన పూర్వపు సుధర్మాసభకు చేరుకుని.
- **పురుహూతః:** అనేకమందిచే పిలువబడేవాడు (ఇంద్రుడికి మరొక పేరు).

- **స్తువతః విసృజ్య దేవాన్:** స్తుతిస్తున్న దేవతలను పంపివేసి.
- **అవరోధమ్ అభీప్సుః అలులోకే:** అంతఃపురంలోకి వెళ్లాలని కోరుకున్నాడు.
- **విశతిమ్ స్వేన సహ ఏవ వృత్రహత్యామ్:** వృత్రహత్యా అతనితో పాటే లోపలికి ప్రవేశించింది. పాపం ఎల్లప్పుడూ వెంటాడుతుందని భావం.

శ్లోకం ౧౧: అవకీర్య పవిం వికీర్య కేశా- నసమాలోచ్య చ కృత్య మాప్తవర్గైః | స తయానుగతః పలాయత ద్రా- క్సమరేష్వప్రతిమల్లసాహసోఽపి || ౧౧ ||

తాత్పర్యం: వజ్రాయుధాన్ని పడవేసి, జుట్టు విరబోసుకుని, తన ఆప్తులైన వారితో కూడా ఆలోచించకుండా, యుద్ధాల్లో సాటిలేని ధైర్యం కలవాడైనప్పటికీ, అతడు (ఇంద్రుడు) వృత్రహత్య వెంటాడగా వెంటనే పారిపోయాడు.

విశేషాలు:

- **అవకీర్య పవిమ్:** వజ్రాయుధాన్ని పడవేసి.
- **వికీర్య కేశాన్:** జుట్టు విరబోసుకుని (భయంతో).
- **అసమాలోచ్య చ కృత్యమ్ ఆప్తవర్గైః:** తన ఆప్తులైన వారితో కూడా పని గురించి ఆలోచించకుండా.
- **స తయా అనుగతః పలాయత ద్రాక్:** అతడు దానిచే (వృత్రహత్యచే) వెంటాడబడి వెంటనే పారిపోయాడు.
- **సమరేషు అప్రతిమల్లసాహసః అపి:** యుద్ధాల్లో సాటిలేని ధైర్యం కలవాడైనప్పటికీ. పాపం యొక్క శక్తి ముందు ధైర్యం నిలబడలేదు అని భావం.

శ్లోకం ౧౨: అపథం తదభీక్ష్ణ మాదృతం యై- రపి సాక్షాదుపదిష్టమాదితశ్చ | జహసుః ప్రథమం త ఏవ శక్రం ప్రకృతీనాం ప్రభవత్స్వయం స్వభావః || ౧౨ ||

తాత్పర్యం: మొదట నుండి ఎవరైతే ఆ తప్పు మార్గాన్ని (మోసాన్ని) పదే పదే సమర్థించారో, వారే మొదట ఇంద్రుడిని చూసి నవ్వారు. ఎందుకంటే, స్వభావాల యొక్క ప్రభావం స్వయంగా పనిచేస్తుంది (తప్పు చేస్తే ఫలితం అనుభవించక తప్పదు).

విశేషాలు:

- **అపథమ్ తత్ అభీక్ష్ణమ్ ఆదృతమ్ యైః అపి:** ఎవరైతే ఆ తప్పు మార్గాన్ని పదే పదే సమర్థించారో.
- **సాక్షాత్ ఉపదిష్టమ్ ఆదితః చ:** మొదట నుండి నేరుగా ఉపదేశించారో.
- **జహసుః ప్రథమమ్ త ఏవ శక్రమ్:** వారే మొదట ఇంద్రుడిని చూసి నవ్వారు.

- **ప్రకృతీనామ్ ప్రభవత్ స్వయమ్ స్వభావః** స్వభావాల యొక్క ప్రభావం స్వయంగా పనిచేస్తుంది. చేసిన కర్మ ఫలితం అనుభవించక తప్పదు అని భావం.

శ్లోకం ౧౩:

విపినాద్విపినం గిరీన్గిరిభ్యో

జలరాశేర్జలరాశిమన్తతశ్చ ।

జగతో జగదవ్యయం ప్రధావ-

న్నముచే నైవ తయా ధియేవ జీవః ॥ ౧౩ ॥

తాత్పర్యం: అడవి నుండి అడవికి, కొండ నుండి కొండకు, సముద్రం నుండి మరొక సముద్రానికి అలా లోకమంతా తిరుగుతూ, ఇంద్రుడు ఆ వృత్రహత్య నుండి విడిపించుకోలేకపోయాడు, శరీరం నుండి మనస్సు విడిపోనట్లుగా.

విశేషాలు:

- విపినాద్విపినమ్: అడవి నుండి మరొక అడవికి.
- గిరీన్గిరిభ్యః: కొండల నుండి మరొక కొండలకు.
- జలరాశేః జలరాశిమ్ అంతతః చ: ఒక సముద్రం నుండి మరొక సముద్రం వరకు అంతటా.
- జగతః జగత్ అవ్యయమ్ ప్రధావన్: నాశనం లేని లోకం అంతా తిరుగుతూ.
- ముముచే న ఏవ తయా ధియా ఇవ జీవః: దాని నుండి విడిపించుకోలేకపోయాడు, శరీరం నుండి మనస్సు విడిపోనట్లుగా. వృత్రహత్య (పాపం) ఇంద్రుడిని ఎప్పటికీ వదలదని భావం.

శ్లోకం ౧౪:

నిపుణం స పురందరో విలిల్యే

సరసి కాపి సరోజనాలతన్తౌ ।

శతశః సముపాత్తసప్తతన్తో-

రవలమ్బాయ బభూవ కోఽపి తన్తుః ॥ ౧౪ ॥

తాత్పర్యం: ఇంద్రుడు చాలా తెలివిగా ఒక సరస్సులోని తామరతూడులో దాక్కున్నాడు. వందల కొద్దీ సేకరించిన సన్నని దారాలలో ఒకానొక దారం అతనికి ఆధారంగా నిలిచింది.

విశేషాలు:

- **నిపుణమ్ స పురందరః విలిల్యే: ఇంద్రుడు చాలా తెలివిగా దాక్కున్నాడు.**
- **సరసి కాపి సరోజనాలతన్తౌ: ఏదో ఒక సరస్సులోని తామరతూడులో.**
- **శతశః సముపాత్తసప్తతన్తోః: వందల కొద్దీ సేకరించిన సన్నని దారాల యొక్క.**
- **అవలమ్బాయ బభూవ కోఽపి తన్తుః: ఏదో ఒక దారం అతనికి ఆధారంగా నిలిచింది. అత్యంత నిస్సహాయ స్థితిలో ఇంద్రుడు దాగడానికి ప్రయత్నించాడని భావం.**

శ్లోకం ౧౫:

అవలోక్య తదన్తరం చికీర్షు-

నహుషో నామ నృపోఽధికార మైన్ద్రమ్ ।

అనియన్తృకతావిషాదమగ్నై-

రనుమేనే కథమప్యమర్త్యలోకైః ॥ ౧౫ ॥

తాత్పర్యం: ఆ సమయాన్ని కనిపెట్టుకుని, నహుషుడు అనే రాజు ఇంద్రుడి పదవిని పొందాలని కోరుకున్నాడు. నియంత్రించేవాడు లేకపోవడంతో దుఃఖంలో మునిగిన దేవతలు ఎలాగోలా అతనిని అంగీకరించారు.

విశేషాలు:

- **అవలోక్య తత్ అంతరమ్ చికీర్షుః: ఆ సమయాన్ని కనిపెట్టుకుని కోరుకున్నవాడు.**
- **నహుషః నామ నృపః అధికారమ్ ఐన్ద్రమ్: నహుషుడు అనే రాజు ఇంద్రుడి అధికారాన్ని.**
- **అనియన్తృకతావిషాదమగ్నైః: నియంత్రించేవాడు లేకపోవడంతో దుఃఖంలో మునిగిన.**
- **అనుమేనే కథమ్ అపి అమర్త్యలోకైః: దేవతలచే ఎలాగోలా అంగీకరించబడ్డాడు. ఇంద్రుడు లేని సమయంలో ఏర్పడిన శూన్యాన్ని నహుషుడు ఉపయోగించుకున్నాడని భావం.**

శ్లోకం ౧౬:

అయథావదనుష్ఠితాశ్వమేధః

కియతా చైష దివం గతః శుభేన ।

ప్రభుతామపి వర్తయన్సురాణాం

ప్రకృతిం స్వాం న జహౌ తమః ప్రధానామ్ ॥ ౧౬ ॥

తాత్పర్యం: సరిగ్గా చేయని అశ్వమేధ యాగం వల్ల కొంత పుణ్యంతో స్వర్గానికి వెళ్లిన ఈ నహుషుడు, దేవతలపై అధికారం చెలాయిస్తున్నప్పటికీ, తన అజ్ఞానంతో కూడిన స్వభావాన్ని మాత్రం వదలలేదు.

విశేషాలు:

- **అయథావత్ అనుష్ఠితాశ్వమేధః: సరిగ్గా చేయని అశ్వమేధ యాగం కలవాడు.**
- **కియతా చ ఏష దివమ్ గతః శుభేన: కొంత పుణ్యంతో స్వర్గానికి వెళ్ళినవాడు.**
- **ప్రభుతామ్ అపి వర్తయన్ సురాణామ్: దేవతలపై అధికారం చెలాయిస్తున్నప్పటికీ.**
- **ప్రకృతిమ్ స్వామ్ న జహౌ తమః ప్రధానామ్: తన అజ్ఞానంతో కూడిన స్వభావాన్ని వదలలేదు. అధికారం లభించినా దుర్మార్గుడు తన స్వభావాన్ని మార్చుకోలేడని భావం.**

శ్లోకం ౧౭:

పృథివీమనుశాసతః పురా యే

రిపవస్తస్య మహీభుజో బభూవుః ।

అధునా విషయేష్వసావమీషా-

మశిషద్వారిముచో న వర్షతేతి ॥ ౧౭ ॥

తాత్పర్యం: పూర్వం భూమిని పరిపాలిస్తున్నప్పుడు అతనికి శత్రువులైన రాజులు ఇప్పుడు అతని పాలనలోని ప్రాంతాలలో ఉన్నారు. అయితే, ఇతడు (నహుషుడు) వారిపై కరుణ చూపించి వర్షాలు కురిపించడం లేదు.

విశేషాలు:

- **పృథివీమ్ అనుశాసతః పురా యే రిపవః తస్య మహీభుజః బభూవుః: పూర్వం భూమిని పరిపాలిస్తున్నప్పుడు అతనికి శత్రువులైన రాజులు.**
- **అధునా విషయేషు అసౌ అమీషామ్: ఇప్పుడు అతని పాలనలోని ప్రాంతాలలో వారు ఉన్నారు.**
- **అశిషత్ వారిముచః న వర్షతే ఇతి: కరుణతో వర్షాలు కురిపించడం లేదు. తన పూర్వపు శత్రువులపై నహుషుడు కక్ష సాధిస్తున్నాడని భావం.**

శ్లోకం ౧౮:

అహమస్మ్యభివర్షుకః ప్రజానాం

యజనీయశ్చ తతోఽహమేవ తాసామ్ ।

క ఇమే హవిషో మఖే నరాణా-

మితి సర్వానయమాక్షిపత్సుధాశాన్ ॥ ౧౮ ॥

తాత్పర్యం: "నేను ప్రజలకు వర్షాన్ని కురిపించేవాడిని, కాబట్టి వారందరికీ పూజనీయుడిని నేనే. మనుషులు చేసే యాగాలలో ఈ అమృతాన్ని ఆశించే దేవతలు ఎవరు?" అంటూ నహుషుడు అందరినీ నిందించాడు.

విశేషాలు:

- అహమ్ అస్మి అభివర్షుకః ప్రజానామ్: నేను ప్రజలకు వర్షాన్ని కురిపించేవాడిని.
- యజనీయః చ తతః అహమ్ ఏవ తాసామ్: కాబట్టి వారందరికీ పూజనీయుడిని నేనే.
- క ఇమే హవిషః మఖే నరాణామ్: మనుషులు చేసే యాగాలలో ఈ హవిస్సును ఆశించేవారు ఎవరు?
- ఇతి సర్వాన్ అయమ్ ఆక్షిపత్ సుధాశాన్: ఇలా అమృతాన్ని ఆశించే అందరినీ అతడు నిందించాడు. నహుషుడు తన అధికారాన్ని చూసుకుని ఇతర దేవతలను అవమానిస్తున్నాడని భావం.

శ్లోకం ౧౯:

సవనోపనతం హవిః సమస్తం

మయి సంవేదయ మద్గృహీతశేషమ్ ।

ప్రతిపాదయ తస్య తస్య పశ్చా-

దితి మూఢః ప్రశశాస హవ్యవాహమ్ ॥ ౧౯ ॥

తాత్పర్యం: "యాగాలలో సమర్పించిన హవిస్సు మొత్తాన్ని నాకు తెలియజేయి. నేను స్వీకరించిన తర్వాత మిగిలినది ఎవరికి ఇవ్వాలో వారికివ్వు." అని ఆ మూర్ఖుడు (నహుషుడు) అగ్నిదేవుడిని ఆజ్ఞాపించాడు.

విశేషాలు:

- సవనోపనతమ్ హవిః సమస్తమ్: యాగాలలో సమర్పించిన హవిస్సు మొత్తం.
- మయి సంవేదయ మద్గృహీతశేషమ్: నాకు తెలియజేయి మరియు నేను స్వీకరించిన తర్వాత మిగిలినది.
- ప్రతిపాదయ తస్య తస్య పశ్చాత్: తర్వాత దానిని వారికి వారికివ్వు.

- ఇతి మూఢః ప్రశశాస హవ్యవాహమ్: ఇలా ఆ మూర్ఖుడు అగ్నిదేవుడిని ఆజ్ఞాపించాడు. నహుషుడు తనను తాను అందరికంటే గొప్పగా భావించి, దేవతలందరినీ తన ఆధీనంలో ఉంచుకోవాలని ప్రయత్నిస్తున్నాడని భావం.

శ్లోకం ౨౦:

ఉదధేః సురసిన్ధుతోయపూర్ణా-

దుదపద్యన్త యదద్భుతాః పదార్థా: ।

తదియం నిపుణం విశోధనీయే-

త్యఖిలం గాఙ్గమవాకిరత్స తోయమ్ ॥ ౨౦ ॥

తాత్పర్యం: సముద్రం నుండి, స్వర్గనది అయిన గంగ యొక్క నీటితో నిండిన దాని నుండి ఏ అద్భుతమైన పదార్థాలు ఉద్భవించాయో, వాటినన్నింటినీ బాగా శుద్ధి చేయాలని చెప్పి, అతడు (నహుషుడు) గంగాజలంతో అంతా చల్లాడు.

విశేషాలు:

- ఉదధేః సురసిన్ధుతోయపూర్ణాత్ ఉదపద్యన్త యత్ అద్భుతాః పదార్థాః: సముద్రం నుండి, స్వర్గనది అయిన గంగ యొక్క నీటితో నిండిన దాని నుండి ఏ అద్భుతమైన పదార్థాలు ఉద్భవించాయో.
- తత్ ఇయమ్ నిపుణమ్ విశోధనీయమ్ ఇతి: అది బాగా శుద్ధి చేయబడాలి అని.
- అఖిలమ్ గాఙ్గమ్ అవాకిరత్ స తోయమ్: అతడు గంగాజలంతో అంతా చల్లాడు. నహుషుడు తన అధికారాన్ని ఉపయోగించి పవిత్రమైన వాటిని కూడా తన ఇష్టానుసారం మార్చాలని ప్రయత్నించాడని భావం.

శ్లోకం ౨౧:

అవనేర్దివమాగతాన్స్వయూథ్యా-

నసకృత్తేషు చ శీలితస్వభావాన్ ।

స హి మూలబలం సమగ్రహీత్స్వం

న విశశ్వాస నిసర్గదైవతాని ॥ ౨౧ ॥

తాత్పర్యం: భూమి నుండి స్వర్గానికి వచ్చిన తన అనుచరులను, వారిలో అలవాటైన తమ స్వభావాలను కలిగి ఉన్నవారిని అతడు (నహుషుడు) తన ప్రధాన బలగంగా చేర్చుకున్నాడు. సహజమైన దేవతలను అతడు విశ్వసించలేదు.

విశేషాలు:

- అవనేః దివమ్ ఆగతాన్ స్వయూథ్యాన్: భూమి నుండి స్వర్గానికి వచ్చిన తన అనుచరులను.

- అసకృత్ తేషు చ శీలితస్వభావాన్: వారిలో అలవాటైన తమ స్వభావాలను కలిగి ఉన్నవారిని.
- స హి మూలబలమ్ సమగ్రహీత్ స్వమ్: అతడు తన ప్రధాన బలగంగా చేర్చుకున్నాడు.
- న విశశ్వాస నిసర్గదైవతాని: సహజమైన దేవతలను అతడు విశ్వసించలేదు. నహుషుడు తన అధికారాన్ని నిలబెట్టుకోవడానికి తనలాంటి స్వభావం కలవారిని మాత్రమే నమ్మాడని భావం.

శ్లోకం ౨౨:

బహుభిస్తురగైర్గజైశ్చ భావ్యం

ద్యుతరూన్యాచత యద్యమీ న దద్యుః ।

వినిపాతయతేతి వీతశఙ్కం

వనపాలాన్ ప్రశశాస వైధవేయః ॥ ౨౨ ॥

తాత్పర్యం: "గుర్రాలు మరియు ఏనుగులు చాలా ఉండాలి. ఒకవేళ వారు (దేవతలు) ఇవ్వకపోతే, వారిని పడగొట్టండి," అని నహుషుడు నిర్భయంగా అడవులను కాపాడే వారిని (వనపాలకులను) ఆజ్ఞాపించాడు.

విశేషాలు:

- బహుభిః తురగైః గజైః చ భావ్యమ్: గుర్రాలు మరియు ఏనుగులు చాలా ఉండాలి.
- ద్యుతరూన్ యాచత యది అమీ న దద్యుః: ఒకవేళ వారు (దేవతలు) ఇవ్వకపోతే.
- వినిపాతయత ఇతి వీతశఙ్కమ్: వారిని పడగొట్టండి అని నిర్భయంగా.
- వనపాలాన్ ప్రశశాస వైధవేయః: నహుషుడు వనపాలకులను ఆజ్ఞాపించాడు. నహుషుడు తన అధికారాన్ని ఉపయోగించి దేవతలను బెదిరించాడని భావం.

శ్లోకం ౨౩:

అవితీర్ణఫలా ఉపాసితా అ-

వ్యవనిస్థేన పురాత్మనా సురా యే ।

ద్విగుణం త్రిగుణం చ నిర్దయైస్తా-

న్దనుజైరేవ స దణ్డయామ్బభూవ ॥ ౨౩ ॥

తాత్పర్యం: భూమిపై ఉన్నప్పుడు తమ నిజమైన స్వరూపంతో ఎవరినైతే దేవతలు ఫలాన్ని ఆశించకుండా సేవించారో, వారిని నహుషుడు ఇప్పుడు రాక్షసుల వలె నిర్దయగా రెండు మూడు రెట్లు శిక్షించాడు.

విశేషాలు:

- **అవితీర్ణఫలా ఉపాసితాః: ఫలాన్ని ఆశించకుండా సేవించినవారు.**
- **అవ్యవనిస్థేన పురాత్మనా సురా యే: భూమిపై ఉన్నప్పుడు తమ నిజమైన స్వరూపంతో ఉన్న దేవతలు ఎవరైతే.**
- **ద్విగుణం త్రిగుణం చ నిర్దయైః తాన్ దనుజైః ఏవ స దణ్డయామ్బభూవ: వారిని నిర్దయగా రెండు మూడు రెట్లు రాక్షసుల వలె అతడు శిక్షించాడు. నహుషుడు తన అధికారాన్ని దుర్వినియోగం చేస్తూ, తమను గతంలో సేవించిన దేవతల పట్ల కూడా క్రూరంగా ప్రవర్తించాడని భావం.**

శ్లోకం ౨౪:

అమరైః ప్రతిమాసమద్యమానం

కులకూటస్థమవేక్ష్య ఖేదితోఽసౌ ।

అవనాయ సమాదిదేశ భృత్యా-

న్సితపక్షాత్యయ ఏవ శీతభానోః ॥ ౨౪ ॥

తాత్పర్యం: దేవతలచే ప్రతి నెలా తినబడే కులకూటస్థం (ఒక విధమైన పక్షి) యొక్క బాధను చూసి అతడు (నహుషుడు) దుఃఖించాడు. తెల్లని పక్షుల సమూహం సూర్యుడిని కప్పివేసినట్లుగా తన సేవకులను దానిని చుట్టుముట్టమని ఆజ్ఞాపించాడు.

విశేషాలు:

- **అమరైః ప్రతిమాసమ్ అద్యమానమ్: దేవతలచే ప్రతి నెలా తినబడేది.**
- **కులకూటస్థమ్ అవేక్ష్య ఖేదితః అసౌ: కులకూటస్థం యొక్క బాధను చూసి అతడు దుఃఖించాడు.**
- **అవనాయ సమాదిదేశ భృత్యాన్: దానిని చుట్టుముట్టమని తన సేవకులను ఆజ్ఞాపించాడు.**
- **సితపక్షాత్యయః ఏవ శీతభానోః: తెల్లని పక్షుల సమూహం సూర్యుడిని కప్పివేసినట్లుగా. నహుషుడు జాలి చూపిస్తున్నట్లు నటించి తన అధికారాన్ని ప్రదర్శించుకోవడానికి ప్రయత్నించాడని భావం.**

శ్లోకం ౨౫:

స స మిత్రమభూదముష్య యం యం

పురుహూతో విరురోధ దానవేషు ।

కథయన్తి కథామముష్య యే యే

కుపితోఽయం జ్వలతి స్మ తేషు తేషు ॥ ౨౫ ॥

తాత్పర్యం: ఇంద్రుడు రాక్షసులలో ఎవరినెవరిని వ్యతిరేకించాడో, అతడు (నహుషుడు) వారందరికీ స్నేహితుడయ్యాడు. ఎవరెవరైతే ఇంద్రుడి కథలను చెప్పేవారో, వారిపై ఈ నహుషుడు కోపంతో మండిపడేవాడు.

విశేషాలు:

- స స మిత్రమ్ అభూత్ అముష్య యమ్ యమ్ పురుహూతః విరురోధ దానవేషు: ఇంద్రుడు రాక్షసులలో ఎవరినెవరిని వ్యతిరేకించాడో, అతడు వారందరికీ స్నేహితుడయ్యాడు.
- కథయన్తి కథామ్ అముష్య యే యే: ఎవరెవరైతే ఇంద్రుడి కథలను చెప్పేవారో.
- కుపితః అయమ్ జ్వలతి స్మ తేషు తేషు: కోపంతో ఈ నహుషుడు వారిపై మండిపడేవాడు. నహుషుడు ఇంద్రుడి స్థానాన్ని పొందడం వల్ల గర్వంతో ప్రవర్తిస్తూ, ఇంద్రుడిని గౌరవించేవారిని ద్వేషించాడని భావం.

శ్లోకం ౨౬:

శయితుం పరివర్తితుం చ బిభ్య-

నయనైర్నిర్నిమిషైః స సర్వగాత్రే ।

నయనాని విభజ్య నిర్జరా మే

ప్రతిగృహ్ణన్త్వితి సందిదేశ మూర్ఖః ॥ ౨౬ ॥

తాత్పర్యం: పడుకోవడానికి, అటూ ఇటూ తిరగడానికి కూడా భయపడుతూ, తన శరీరం అంతటా రెప్పవేయని కళ్లతో ఉన్నాడు. "నా కళ్లను విభజించి దేవతలు స్వీకరించాలి," అని ఆ మూర్ఖుడు ఆజ్ఞాపించాడు.

విశేషాలు:

- శయితుమ్ పరివర్తితుమ్ చ బిభ్యత్: పడుకోవడానికి మరియు అటూ ఇటూ తిరగడానికి కూడా భయపడుతూ.
- నయనైః నిర్నిమిషైః స సర్వగాత్రే: తన శరీరం అంతటా రెప్పవేయని కళ్లతో ఉన్నాడు (అందరూ తనను గమనిస్తున్నారనే భయంతో).
- నయనాని విభజ్య నిర్జరా మే ప్రతిగృహ్ణన్తు ఇతి సందిదేశ మూర్ఖః: "నా కళ్లను విభజించి దేవతలు స్వీకరించాలి," అని ఆ మూర్ఖుడు ఆజ్ఞాపించాడు. నహుషుడు తన భయాన్ని మరియు అభద్రతా భావాన్ని వింత ఆజ్ఞల ద్వారా వ్యక్తం చేస్తున్నాడని భావం.

శ్లోకం ౨౭:

మృగపక్షిసరీసృపా మనుష్యాః

పశవో యే నిహతాస్త్వయాశ్వమేధే ।

త ఇమే విచరన్తి హన్తుకామా

ఇతి తం శశ్వదభీషయన్త దేవాః ॥ ౨౭ ॥

తాత్పర్యం: "నీవు చేసిన అశ్వమేధ యాగంలో చంపబడిన మృగాలు, పక్షులు, సరీసృపాలు, మనుషులు మరియు పశువులు - వీరంతా నిన్ను చంపాలనే కోరికతో తిరుగుతున్నారు," అని దేవతలు అతనిని నిరంతరం భయపెట్టారు.

విశేషాలు:

- **మృగపక్షిసరీసృపా మనుష్యాః పశవో యే నిహతాః త్వయా అశ్వమేధే: నీవు చేసిన అశ్వమేధ యాగంలో చంపబడిన మృగాలు, పక్షులు, సరీసృపాలు, మనుషులు మరియు పశువులు.**
- **త ఇమే విచరన్తి హన్తుకామాః: వీరంతా నిన్ను చంపాలనే కోరికతో తిరుగుతున్నారు.**
- **ఇతి తమ్ శశ్వత్ అభీషయన్త దేవాః: ఇలా దేవతలు అతనిని నిరంతరం భయపెట్టారు. నహుషుడు చేసిన పాపాలకు దేవతలు అతనికి భయాన్ని కలిగిస్తున్నారని భావం.**

శ్లోకం ౨౮:

ఇయమేవ శచీతి దర్శయన్తో

గణికాం కామపి నిర్జరాః సురాణామ్ ।

అతిసందధిరే సుఖేన మూఢం

ప్రభుతా కా ప్రకృతేరసంమతస్య ॥ ౨౮ ॥

తాత్పర్యం: "ఇదిగో శచి," అని చెప్పి దేవతలు తమలో ఒక వేశ్యను అతనికి చూపించారు. ప్రకృతికి విరుద్ధంగా ప్రవర్తించే మూర్ఖుడిని వారు సులభంగా మోసగించారు. అధికారం ఏమి చేస్తుంది? (అంటే, దుర్మార్గుడికి అధికారం లభించినా మోసపోతాడు).

విశేషాలు:

- **ఇయమ్ ఏవ శచీ ఇతి దర్శయన్తః: "ఇదిగో శచి," అని చూపిస్తూ.**
- **గణికామ్ కామ్ అపి నిర్జరాః సురాణామ్: దేవతలలో ఒక వేశ్యను.**
- **అతిసందధిరే సుఖేన మూఢమ్: వారు సులభంగా ఆ మూర్ఖుడిని మోసగించారు.**
- **ప్రభుతా కా ప్రకృతేః అసంమతస్య: ప్రకృతికి విరుద్ధంగా ప్రవర్తించేవాడికి అధికారం ఏమి చేస్తుంది? (అధికారం ఉన్నా బుద్ధి లేకపోతే మోసపోతాడు అని భావం).**

శ్లోకం ౨౯:

శిబికామధిరుహ్య జాతు గచ్ఛ-

న్స మహర్షీన్వినియుజ్య తత్ర ధుర్యాన్ ।

అసకృన్నిజగాద సర్ప సర్పే-

త్యపి తం కుమ్భభవస్తథా భవేతి ॥ ౨౯ ॥

తాత్పర్యం: ఒకసారి పల్లకి ఎక్కి వెళ్తున్న అతడు (నహుషుడు), అక్కడ మోసేవారిగా గొప్ప ఋషులను నియమించాడు. కుంభసంభవుడైన అగస్త్యుడు కూడా ఉండగా, అతడు పదే పదే "సర్ప సర్ప" (పాము పాము లాగా నడవండి) అని అన్నాడు.

విశేషాలు:

- శిబికామ్ అధిరుహ్య జాతు గచ్ఛన్: ఒకసారి పల్లకి ఎక్కి వెళ్తున్న అతడు.
- స మహర్షీన్ వినియుజ్య తత్ర ధుర్యాన్: అక్కడ మోసేవారిగా గొప్ప ఋషులను నియమించాడు.
- అసకృత్ నిజగాద సర్ప సర్ప ఇతి: పదే పదే "సర్ప సర్ప" అని అన్నాడు.
- అపి తమ్ కుమ్భభవః తథా భవ ఇతి: కుంభసంభవుడైన అగస్త్యుడు కూడా "అలాగే కానివ్వు" అని అన్నాడు (ఇక్కడ అగస్త్యుడి శాపానికి సూచన). నహుషుడు తన గర్వంతో గొప్ప ఋషులను అవమానించాడని భావం.

శ్లోకం ౩౦:

అశనిర్హ్య సమాప్త ఏవ భోగే

పతితో మూర్ధని తస్య శాపరూపః ।

అత ఏవ పతన్నపి క్షమాయాం

నహుషో న త్యజతి స్మ భోగిభావమ్ ॥ ౩౦ ॥

తాత్పర్యం: అతని భోగం ముగియగానే, శాప రూపంలో వజ్రాయుధం అతని తలపై పడింది. అందువల్లనే, పడిపోతున్నప్పటికీ నహుషుడు తన భోగలాలసత్వాన్ని వదలలేదు.

విశేషాలు:

- అశనిః హి అసమాప్తః ఏవ భోగే పతితః మూర్ధని తస్య శాపరూపః: అతని భోగం ముగియగానే, శాప రూపంలో వజ్రాయుధం అతని తలపై పడింది. అగస్త్యుడి శాపం వజ్రాయుధంలా అతని తలపై పడిందని భావం.

- **అతః ఏవ పతన్ అపి క్షమాయామ్: అందువల్లనే, పడిపోతున్నప్పటికీ.**
- **నహుషః న త్యజతి స్మ భోగిభావమ్: నహుషుడు తన భోగలాలసత్వాన్ని వదలలేదు. శాపం తగిలినా నహుషుడి దుర్బుద్ధి మారలేదని భావం.**

శ్లోకం ౩౧:

చిరలుప్తకథే మఘోని తస్మి-

న్నపి తస్య ప్రతిరూపకే ప్రణష్టే ।

అధిగన్తుమనాః ప్రవృత్తిమైన్ద్రీ

యుయుజే యోగదృశా గురుః సురాణామ్ ॥ ౩౧ ॥

తాత్పర్యం: ఇంద్రుడి కథ చాలాకాలం వినబడకుండా పోయింది. అతని స్థానంలో వచ్చిన నహుషుడు కూడా నశించాడు. అప్పుడు దేవతల గురువైన బృహస్పతి, తన యోగదృష్టితో ఇంద్రుడి జాడ తెలుసుకోవాలని ప్రయత్నించాడు.

విశేషాలు:

- **చిరలుప్తకథే మఘోని తస్మిన్: చాలాకాలం కథ వినబడకుండా పోయిన ఇంద్రుడి విషయంలో.**
- **అపి తస్య ప్రతిరూపకే ప్రణష్టే: అతని స్థానంలో వచ్చిన నహుషుడు కూడా నశించగా.**
- **అధిగన్తుమ్ అనాః ప్రవృత్తిమ్ ఐన్ద్రీమ్: ఇంద్రుడి వార్త తెలుసుకోవాలని కోరుకుంటూ.**
- **యుయుజే యోగదృశా గురుః సురాణామ్: దేవతల గురువైన బృహస్పతి తన యోగదృష్టిని ఉపయోగించాడు. ఇంద్రుడు ఎక్కడ ఉన్నాడో తెలుసుకోవడానికి బృహస్పతి ప్రయత్నించాడని భావం.**

శ్లోకం ౩౨:

సరసీరుహనాలతన్తులీనం

సరసి కాపి సమేత్య యోగగూఢః ।

ప్రతిబోధయతి స్మ దేశిక-

స్తం కరణీయం కరుణాప్లుతైర్వచోభిః ॥ ౩౨ ॥

తాత్పర్యం: తామరతూడులో దాక్కున్న ఇంద్రుడి వద్దకు యోగశక్తితో రహస్యంగా చేరుకున్న గురువు (బృహస్పతి), కరుణతో నిండిన మాటలతో అతనికి చేయవలసినది బోధించాడు.

విశేషాలు:

- **సరసీరుహనాలతన్తులీనమ్: తామరతూడులో దాక్కున్నవాడిని (ఇంద్రుడిని).**
- **సరసి కాపి సమేత్య యోగగూఢః: ఏదో ఒక సరస్సు వద్దకు యోగశక్తితో రహస్యంగా చేరుకుని.**
- **ప్రతిబోధయతి స్మ దేశికః తమ్ కరణీయమ్: గురువు అతనికి చేయవలసినది బోధించాడు.**
- **కరుణాప్లుతైః వచోభిః: కరుణతో నిండిన మాటలతో. బృహస్పతి ఇంద్రుడి దుస్థితికి జాలిపడి సరైన మార్గం చూపించాడని భావం.**

శ్లోకం ౩౩:

చకితః సమయం కియన్తమస్మిన్

సరసి స్థాస్యసి ఖేదయన్నమర్త్యాన్ ।

న హి సమ్యగనిష్కృతం తదేనః

ప్రలయే ప్రాకృతికేఽపి ముఞ్చతి త్వామ్ ॥ ౩౩ ॥

తాత్పర్యం: "భయపడి ఎంతకాలం ఈ సరస్సులో ఉంటావు, దేవతలను దుఃఖపరుస్తూ? సరిగ్గా ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోకపోతే, ఆ పాపం నిన్ను సహజమైన ప్రళయంలో కూడా వదలదు."

విశేషాలు:

- **చకితః సమయమ్ కియన్తమ్ అస్మిన్ సరసి స్థాస్యసి: భయపడి ఎంతకాలం ఈ సరస్సులో ఉంటావు.**
- **ఖేదయన్ అమర్త్యాన్: దేవతలను దుఃఖపరుస్తూ.**
- **న హి సమ్యక్ అనిష్కృతమ్ తత్ ఏనః: సరిగ్గా ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోకపోతే ఆ పాపం.**
- **ప్రలయే ప్రాకృతికే అపి ముఞ్చతి త్వామ్: సహజమైన ప్రళయంలో కూడా నిన్ను వదలదు. చేసిన పాపానికి ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవడం ఎంత ముఖ్యమో బృహస్పతి ఇంద్రుడికి చెప్పాడు.**

శ్లోకం ౩౪:

సకలాఘనిబర్హణే సమాధౌ

వసతస్తస్య వధే తు కః సమాధిః ।

చరణం పరిహృత్య చన్ద్రమౌలేః

శరణం సంసరతాం యదావిరిశ్వాత్ ॥ ౩౪ ॥

తాత్పర్యం: "అన్ని పాపాలను పోగొట్టే సమాధి స్థితిలో ఉన్న వృత్రాసురుడిని చంపడంలో నీకు ఏమి సమర్థన ఉంది? చంద్రుడిని శిరస్సున ధరించిన శివుడి పాదాలను విడిచిపెట్టి, సంసారంలో తిరుగుతున్న నీకు ఇక ఎక్కడ శరణు లభిస్తుంది?"

విశేషాలు:

- **సకలాఘనిబర్హణే సమాధౌ వసతః తస్య వధే తు కః సమాధిః: అన్ని పాపాలను పోగొట్టే సమాధి స్థితిలో ఉన్న అతనిని (వృత్రాసురుడిని) చంపడంలో నీకు ఏమి సమర్థన ఉంది?**
- **చరణమ్ పరిహృత్య చన్ద్రమౌలేః: చంద్రుడిని శిరస్సున ధరించిన శివుడి పాదాలను విడిచిపెట్టి.**
- **శరణమ్ సంసరతామ్ యత్ ఆవిరిశ్వాత్: సంసారంలో తిరుగుతున్న నీకు ఇక ఎక్కడ శరణు లభిస్తుంది? బృహస్పతి ఇంద్రుడు చేసిన పాపం యొక్క తీవ్రతను తెలియజేసి, శివుడిని ఆశ్రయించమని సూచించాడు.**

శ్లోకం ౩౫:

చర పాశుపతవ్రతం చరన్స-

వనావాయతనాని శాంభవాని ।

అనుయాస్యతి కేవలం న తు త్వా-

మధికుర్వీత శివాజ్ఞయా తదేనః ।। ౩౫ ।।

తాత్పర్యం: "పాశుపత వ్రతాన్ని ఆచరిస్తూ, శివునికి సంబంధించిన అడవులు మరియు ఆలయాలలో తిరుగు. ఆ పాపం నిన్ను కేవలం అనుసరిస్తుంది కానీ శివుడి ఆజ్ఞ వల్ల నీపై అధికారం చెలాయించదు."

విశేషాలు:

- **చర పాశుపతవ్రతమ్ చరన్ స వనావాయతనాని శాంభవాని: పాశుపత వ్రతాన్ని ఆచరిస్తూ, శివునికి సంబంధించిన అడవులు మరియు ఆలయాలలో తిరుగు.**
- **అనుయాస్యతి కేవలమ్ న తు త్వామ్ అధికుర్వీత: అది (పాపం) నిన్ను కేవలం అనుసరిస్తుంది కానీ నీపై అధికారం చెలాయించదు.**
- **శివాజ్ఞయా తత్ ఏనః: శివుడి ఆజ్ఞ వల్ల ఆ పాపం. పాశుపత వ్రతం ఆచరించడం ద్వారా పాపం యొక్క ప్రభావం తగ్గుతుందని బృహస్పతి సూచించాడు.**

శ్లోకం ౩౬:

విశతస్తవ యత్ర సంప్రసీద-

త్యమృతేనేవ విశోధితోఽన్తరాత్మా ।

కరుణావరుణాలయ మహేశ:

కలుషం తత్ర నివారయిష్యతీతి || ౩౬ ||

తాత్పర్యం: "ఎక్కడ నీవు ప్రవేశిస్తే అమృతంతో శుద్ధి చేయబడినట్లుగా నీ అంతరాత్మ ప్రసన్నమవుతుందో, అటువంటి కరుణాసముద్రుడైన మహేశ్వరుడు అక్కడ నీ పాపాన్ని నివారిస్తాడు."

విశేషాలు:

- విశతః తవ యత్ర సంప్రసీదతి అమృతేన ఇవ విశోధితః అంతరాత్మా: ఎక్కడ నీవు ప్రవేశిస్తే అమృతంతో శుద్ధి చేయబడినట్లుగా నీ అంతరాత్మ ప్రసన్నమవుతుందో.
- కరుణావరుణాలయ మహేశః: కరుణకు సముద్రమైన మహేశ్వరుడు.
- కలుషమ్ తత్ర నివారయిష్యతి ఇతి: అక్కడ నీ పాపాన్ని నివారిస్తాడు అని. శివుడి అనుగ్రహం ద్వారా పాపం నుండి విముక్తి పొందవచ్చని బృహస్పతి ఇంద్రుడికి భరోసా ఇచ్చాడు.

శ్లోకం ౩౭:

స తథేత్యభినన్ద్య శాసనం త-

త్కలితస్వస్త్యయనశ్చ దేశికేన ।

అధిరుహ్య సురద్విపం ప్రతస్థే

వివిధాన్యాయతనాని విశ్వమూర్తేః || ౩౭ ||

తాత్పర్యం: "అలాగే" అని ఆ ఆజ్ఞను అంగీకరించి, గురువుచే స్వస్తి వచనాలను పొందిన ఇంద్రుడు, ఐరావతం ఎక్కి విశ్వరూపుడైన శివుని యొక్క వివిధ ఆలయాలకు బయలుదేరాడు.

విశేషాలు:

- స తథా ఇతి అభినన్ద్య శాసనమ్ తత్: అతడు "అలాగే" అని ఆ ఆజ్ఞను అంగీకరించి.
- కలితస్వస్త్యయనః చ దేశికేన: గురువుచే స్వస్తి వచనాలను పొందినవాడు.
- అధిరుహ్య సురద్విపమ్ ప్రతస్థే: ఐరావతం ఎక్కి బయలుదేరాడు.
- వివిధాని ఆయతనాని విశ్వమూర్తేః: విశ్వరూపుడైన శివుని యొక్క వివిధ ఆలయాలకు. ఇంద్రుడు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవడానికి శివుని ఆలయాలకు వెళ్తున్నాడని భావం.

శ్లోకం ౩౮:

స గిరీన్హిమశైలమన్దరాదీ-

న్సరితో జహ్నుసుతాకలిన్దజాద్యాః ।

విపినాని చ నైమిశాదిమాని

వ్యచరత్పాశుపతవ్రతీ మహేన్ద్రః ॥ ౩౮ ॥

తాత్పర్యం: పాశుపత వ్రతం ఆచరిస్తున్న మహేంద్రుడు (ఇంద్రుడు), హిమాలయాలు, మందర పర్వతం మొదలైన కొండలను, గంగా, యమునా మొదలైన నదులను, నైమిశారణ్యం మొదలైన అడవులను సందర్శించాడు.

విశేషాలు:

- స గిరీన్ హిమశైలమన్దరాదీన్: అతడు హిమాలయాలు, మందర పర్వతం మొదలైన కొండలను.
- సరితః జహ్నుసుతాకలిన్దజాద్యాః: గంగా, యమునా మొదలైన నదులను.
- విపినాని చ నైమిశాదిమాని: నైమిశారణ్యం మొదలైన అడవులను.
- వ్యచరత్ పాశుపతవ్రతీ మహేన్ద్రః: పాశుపత వ్రతం ఆచరిస్తున్న ఇంద్రుడు తిరిగాడు. ఇంద్రుడు తన పాప ప్రక్షాళన కోసం వివిధ పవిత్ర స్థలాలను సందర్శిస్తున్నాడని భావం.

శ్లోకం ౩౯:

స తపోవనదర్శమధ్యువాస

ప్రయతః సన్నిమమజ్జ తీర్థదర్శమ్ ।

ద్విజవేదమతర్పయద్ధనౌఘై-

వ్రతవేదం నియతః సమాచచార ॥ ౩౯ ॥

తాత్పర్యం: అతడు పవిత్రమైన తపోవనాలలో నివసించాడు, పవిత్రమైన తీర్థాలలో శ్రద్ధగా స్నానం చేశాడు, బ్రాహ్మణులకు మరియు వేద పండితులకు ధనరాశులతో తృప్తి కలిగించాడు మరియు వ్రత నియమాలను క్రమం తప్పకుండా ఆచరించాడు.

విశేషాలు:

- స తపోవనదర్శమ్ అధ్యువాస: అతడు పవిత్రమైన తపోవనాలలో నివసించాడు.
- ప్రయతః సన్నిమమజ్జ తీర్థదర్శమ్: శ్రద్ధగా పవిత్రమైన తీర్థాలలో స్నానం చేశాడు.
- ద్విజవేదమ్ అతర్పయత్ ధనౌఘైః: బ్రాహ్మణులకు మరియు వేద పండితులకు ధనరాశులతో తృప్తి కలిగించాడు.

- వ్రతవేదమ్ నియతః సమాచచార: వ్రత నియమాలను క్రమం తప్పకుండా ఆచరించాడు. ఇంద్రుడు తన పాప ప్రక్షాళన కోసం వివిధ ధార్మిక క్రియలు చేశాడని భావం.

శ్లోకం ౪౦:

త్రివిధాన్యపి శాంభవాని లిఙ్గా-

న్యయజద్వస్తుభిరాన్తరైశ్చ బాహ్యైః ।

లభతే స్మ న శాన్తిమాత్మనోఽయం

కచిదప్యేషు కుతో హి పాతకస్య ॥ ౪౦ ॥

తాత్పర్యం: అతడు మూడు రకాలైన శివలింగాలను (స్థావర, జంగమ మరియు మానసిక లింగాలు) బాహ్య మరియు అంతర్గత వస్తువులతో పూజించాడు. అయినప్పటికీ, అతడు తన మనస్సులో శాంతిని పొందలేకపోయాడు. పాపం యొక్క ప్రభావం అంత సులభంగా పోయేది కాదు కదా!

విశేషాలు:

- త్రివిధాని అపి శాంభవాని లిఙ్గాని అయజత్ వస్తుభిః ఆన్తరైః చ బాహ్యైః: అతడు మూడు రకాలైన శివలింగాలను బాహ్య మరియు అంతర్గత వస్తువులతో పూజించాడు.
- లభతే స్మ న శాన్తిమ్ ఆత్మనః అయమ్: అయినప్పటికీ, అతడు తన మనస్సులో శాంతిని పొందలేకపోయాడు.
- కచిత్ అపి ఏషు కుతః హి పాతకస్య: వీటిలో ఎక్కడ పాపం యొక్క (విముక్తి) ఉంటుంది? చేసిన పాపం యొక్క తీవ్రత వల్ల ఇంద్రుడికి వెంటనే శాంతి లభించలేదని భావం.

శ్లోకం ౪౧:

స తపాంసి బహూని తప్యమానః

కలుషేణానుయతానుతప్యమానః ।

భవబన్ధనిరాకరిష్ణుశాఖా-

పవనం నీపవనం సమాససాద ॥ ౪౧ ॥

తాత్పర్యం: అనేక తపస్సులు చేస్తున్నప్పటికీ, తనను వెంటాడుతున్న పాపం గురించి పశ్చాత్తాపపడుతున్న అతడు (ఇంద్రుడు), సంసార బంధాలను తొలగించే శక్తి కలిగిన కొమ్మలతో నిండిన కదంబ వనాన్ని చేరుకున్నాడు.

విశేషాలు:

- స తపాంసి బహూని తప్యమానః: అతడు అనేక తపస్సులు చేస్తున్నప్పటికీ.
- కలుషేణ అనుయతానుతప్యమానః: తనను వెంటాడుతున్న పాపం గురించి పశ్చాత్తాపపడుతున్నవాడు.
- భవబన్ధనిరాకరిష్ణుశాఖా-పవనమ్ నీపవనమ్ సమాససాద: సంసార బంధాలను తొలగించే శక్తి కలిగిన కొమ్మలతో నిండిన కదంబ వనాన్ని చేరుకున్నాడు. కదంబ వనానికి ఉన్న పవిత్రతను ఇక్కడ సూచిస్తున్నారు.

శ్లోకం ౪౨:

ఉపహారమనుత్తమం పురారే-

రవతంసోత్పలసౌరభం హరన్తః ।

అభిజగ్మురివానిలాస్తదీయా

అతిథిం స్వామినమాగతం చిరాయ ॥ ౪౨ ॥

తాత్పర్యం: శివుడికి శ్రేష్ఠమైన కానుక అయిన కలువ పువ్వుల సువాసనను మోసుకువస్తున్న ఆ వనంలోని గాలులు, చాలా కాలం తర్వాత వచ్చిన తమ అతిథి మరియు ప్రభువును ఆహ్వానిస్తున్నట్లుగా వీచాయి.

విశేషాలు:

- ఉపహారమ్ అనుత్తమమ్ పురారేః: శివుడికి శ్రేష్ఠమైన కానుక.
- అవతంసోత్పలసౌరభమ్ హరన్తః: చెవికి పెట్టుకునే కలువ పువ్వుల సువాసనను మోసుకువస్తూ.
- అభిజగ్ముః ఇవ అనిలాః తదీయాః: ఆ వనంలోని గాలులు ఎదుర్కొన్నట్లుగా వచ్చాయి.
- అతిథిమ్ స్వామినమ్ ఆగతమ్ చిరాయ: చాలా కాలం తర్వాత వచ్చిన తమ అతిథి మరియు ప్రభువును. కదంబ వనం ఇంద్రుడిని స్వాగతిస్తున్నట్లుగా వర్ణించారు.

శ్లోకం ౪౩:

స కదమ్బవనీపరాగలేశైః

శివగఙ్గోదకశీకరానువిద్ధైః ।

పవనోపహృతైః పతిః సురాణాం

పరమాం కామపి నిర్వృతిం జగాహే ॥ ౪౩ ॥

తాత్పర్యం: కదంబ వృక్షాల పుప్పొడి రేణువులతో, శివుని గంగోదకపు తుంపర్లతో కూడిన గాలులచే తీసుకురాబడిన వాటితో, దేవతల ప్రభువు (ఇంద్రుడు) గొప్ప శాంతిని పొందాడు.

విశేషాలు:

- **స కదమ్బవనీపరాగలేశైః: అతడు కదంబ వృక్షాల పుప్పొడి రేణువులతో.**
- **శివగఙ్గోదకశీకరానువిద్ధైః: శివుని గంగోదకపు తుంపర్లతో కూడిన.**
- **పవనోపహృతైః: గాలులచే తీసుకురాబడిన వాటితో.**

శ్లోకం ౪౪:

ప్రససాద మనః ప్రసేదురక్షీ-

ణ్యుపజజ్ఞే బలముద్బభూవ శౌర్యమ్ ।

స హి సంనిచకర్ష యావదిత్థం

కలుషం విప్రచకర్ష తావదస్య ॥ ౪౪ ॥

తాత్పర్యం: అతని మనస్సు ప్రశాంతమైంది, కళ్ళు తేటబడ్డాయి, శక్తి పుంజుకుంది మరియు ధైర్యం పెరిగింది. అతడు ఎంతగా తనను తాను నియంత్రించుకున్నాడో, అతని పాపం అంతగా తొలగిపోయింది.

విశేషాలు:

- **ప్రససాద మనః: మనస్సు ప్రశాంతమైంది.**
- **ప్రసేదుః అక్షీణి: కళ్ళు తేటబడ్డాయి.**
- **ఉపజజ్ఞే బలమ్: శక్తి పుంజుకుంది.**
- **ఉద్బభూవ శౌర్యమ్: ధైర్యం పెరిగింది.**
- **స హి సంనిచకర్ష యావత్ ఇత్థమ్: అతడు ఎంతగా తనను తాను నియంత్రించుకున్నాడో.**
- **కలుషమ్ విప్రచకర్ష తావత్ అస్య: అతని పాపం అంతగా తొలగిపోయింది. వ్రత నియమాలు మరియు పశ్చాత్తాపం వల్ల ఇంద్రుడి పాపం క్రమంగా తొలగిపోతుందని భావం.**

శ్లోకం ౪౫:

అతిహృష్టమనాః స తైర్నిమిత్తై-

నుసంధాయ గిరం పురోధసస్తామ్ ।

పరినిశ్చినుతే స్మ తత్రిలోక్యాం

పరమం ధామ హరిః పరస్య ధామ్నః ॥ ౪౫ ॥

తాత్పర్యం: ఆ శుభ సూచనలతో చాలా సంతోషించిన ఇంద్రుడు, బృహస్పతి యొక్క మాటలను గుర్తు చేసుకుని, ఈ మూడు లోకాలలో పరమాత్మ యొక్క గొప్ప నివాస స్థానం ఎక్కడ ఉందో నిశ్చయించుకున్నాడు.

విశేషాలు:

- అతిహృష్టమనాః స తైః నిమిత్తైః: ఆ శుభ సూచనలతో చాలా సంతోషించిన అతడు (ఇంద్రుడు).
- అనుసంధాయ గిరమ్ పురోధసః తామ్: ఆ పురోహితుడి (బృహస్పతి) యొక్క మాటలను గుర్తు చేసుకుని.
- పరినిశ్చినుతే స్మ తత్రిలోక్యామ్: మూడు లోకాలలో నిశ్చయించుకున్నాడు.
- పరమమ్ ధామ హరిః పరస్య ధామ్నః: పరమాత్మ యొక్క గొప్ప నివాస స్థానం. శివుడి యొక్క పవిత్ర స్థలాన్ని తెలుసుకోవాలని ఇంద్రుడు నిశ్చయించుకున్నాడని భావం.

శ్లోకం ౪౬:

సకలాద్భుతధామ్ని సీమ్ని తస్యాం

సహసైవాయమవాప్లుతో గజేన్ద్రాత్ ।

ప్రయతః ప్రవివేశ కాననం త-

త్సహ సర్వైశ్చ వినా తదేకమేనః ॥ ౪౬ ॥

తాత్పర్యం: అన్ని అద్భుతాలకు నిలయమైన ఆ ప్రదేశం యొక్క సరిహద్దులో, అతడు (ఇంద్రుడు) వెంటనే ఐరావతం నుండి దిగాడు. శ్రద్ధగా ఆ అడవిలోకి ప్రవేశించాడు, అందరితో ఉన్నప్పటికీ ఆ ఒక్క పాపం మాత్రం అతనితో లేదు (అంటే పాపం యొక్క ప్రభావం తగ్గింది).

విశేషాలు:

- సకలాద్భుతధామ్ని సీమ్ని తస్యామ్: అన్ని అద్భుతాలకు నిలయమైన ఆ ప్రదేశం యొక్క సరిహద్దులో.
- సహసా ఏవ అయమ్ అవాప్లుతః గజేన్ద్రాత్: అతడు వెంటనే ఏనుగుల రాజు (ఐరావతం) నుండి దిగాడు.
- ప్రయతః ప్రవివేశ కాననమ్ తత్: శ్రద్ధగా ఆ అడవిలోకి ప్రవేశించాడు.

- సహ సర్వైః చ వినా తత్ ఏకమ్ ఏనః: అందరితో ఉన్నప్పటికీ ఆ ఒక్క పాపం మాత్రం లేదు. పవిత్రమైన స్థలానికి చేరుకోవడం వల్ల పాపం యొక్క ప్రభావం తగ్గిందని భావం.

శ్లోకం ౪౭:

స దదర్శ ఫణాతపత్రగుప్తా-

నకులానాతపతాపితానహీనామ్ ।

అపి దృప్తచరత్తరక్షుదంష్ట్రా-

॥ ముఖకణ్డూయితలోచనాం కురఙ్గీమ్ ॥ ౪౭ ॥

తాత్పర్యం: అతడు పడగలే గొడుగులుగా ఉన్న, ఎండ వేడికి తాపంతో ఉన్న ముంగిసలను చూశాడు. అంతేకాదు, గర్వంగా తిరుగుతున్న ఎలుగుబంటి దంతాలతో ముఖం గోక్కుంటున్న లేడిని కూడా చూశాడు. (ఆ అడవిలో సహజ శత్రువులు కూడా స్నేహంగా ఉన్నాయి అని భావం).

విశేషాలు:

- స దదర్శ ఫణాతపత్రగుప్తాన్ అకులాన్ ఆతపతాపితాన్ అహీనామ్: అతడు పడగలే గొడుగులుగా ఉన్న, ఎండ వేడికి తాపంతో ఉన్న పాములు లేని ముంగిసలను చూశాడు (పాములు లేకపోవడం శాంతికి సూచన).
- అపి దృప్తచరత్ తరక్షుదంష్ట్రా ముఖకణ్డూయితలోచనామ్ కురఙ్గీమ్: గర్వంగా తిరుగుతున్న ఎలుగుబంటి దంతాలతో ముఖం గోక్కుంటున్న లేడిని కూడా చూశాడు. సహజ శత్రువులు కూడా శాంతంగా ఉండటం ఆ ప్రదేశం యొక్క పవిత్రతను సూచిస్తుంది.

శ్లోకం ౪౮:

స లతాం కమపి ద్రుమం ప్రపన్నాం

సవిధస్థాన్యతరూపగూహభీత్యా ।

ప్రతిసంహృతపల్లవామపశ్య-

త్సరికృష్టామపి కౌతుకాత్కిరాతైః ॥ ౪౮ ॥

తాత్పర్యం: అతడు ఒక తీగ ఏదో చెట్టును అల్లుకుని ఉండగా, దగ్గరలోని మరొక చెట్టు యొక్క ఆలింగనం కోసం భయపడుతూ తన చిగుళ్ళను ముడుచుకున్నట్లుగా ఉన్నది చూశాడు. కిరాతులు సరదాగా లాగినా అది అలాగే ఉంది. (ప్రకృతిలోని సున్నితత్వం మరియు దృఢత్వం రెండూ అక్కడ ఉన్నాయి అని భావం).

విశేషాలు:

- స లతామ్ కమ్ అపి ద్రుమమ్ ప్రపన్నామ్: అతడు ఒక తీగ ఏదో చెట్టును అల్లుకుని ఉండగా.

- **సవిధస్థాన్యతరూపగూహభీత్యా ప్రతిసంహృతపల్లవామ్ అపశ్యత్: దగ్గరలోని మరొక చెట్టు యొక్క ఆలింగనం కోసం భయపడుతూ తన చిగుళ్ళను ముడుచుకున్నట్లుగా చూశాడు.**
- **పరికృష్టామ్ అపి కౌతుకాత్ కిరాతైః: కిరాతులు సరదాగా లాగినా కూడా. ప్రకృతి యొక్క విచిత్రమైన ప్రవర్తనను ఇక్కడ వర్ణిస్తున్నారు.**

శ్లోకం ౪౯:

ఉపహృత్య చలద్రుమప్రవాలా-

న్కదలీరిక్షులతా మృణాలినీశ్చ ।

నమతః శతశో హరేః సమక్షం

న విషేహే వనకుఞ్జరాన్సురేభః ॥ ౪౯ ॥

తాత్పర్యం: కదులుతున్న చెట్ల చిగుళ్ళను, అరటి చెట్లను, చెరకు తీగలను మరియు తామరతూడులను తెచ్చి, వందల కొద్దీ శివుడి ముందు నమస్కరిస్తున్న ఆ అడవిలోని ఏనుగులను ఇంద్రుడి ఏనుగు (ఐరావతం) సహించలేకపోయింది. (పవిత్ర స్థలంలోని భక్తిని గర్విష్ఠి ఐరావతం అర్థం చేసుకోలేకపోయింది అని భావం).

విశేషాలు:

- **ఉపహృత్య చలద్రుమప్రవాలాన్ కదలీః ఇక్షులతాః మృణాలినీశ్చ: కదులుతున్న చెట్ల చిగుళ్ళను, అరటి చెట్లను, చెరకు తీగలను మరియు తామరతూడులను తెచ్చి.**
- **నమతః శతశః హరేః సమక్షమ్: వందల కొద్దీ శివుడి ముందు నమస్కరిస్తున్న.**
- **న విషేహే వనకుఞ్జరాన్ సురేభః: ఇంద్రుడి ఏనుగు ఆ అడవిలోని ఏనుగులను సహించలేకపోయింది. గర్వం మరియు భక్తికి మధ్య ఉన్న వ్యత్యాసాన్ని ఇక్కడ సూచిస్తున్నారు.**

శ్లోకం ౫౦:

పథి వీక్షితవద్భిరాదరేణ

ప్రమథైః పాశుపతైర్మహర్షిభిశ్చ ।

సవిధం తపసాతినిర్మలోఽయం

సముపానీయత సున్దరేశ్వరస్య ॥ ౫౦ ॥

తాత్పర్యం: దారిలో ఆదరంగా చూసిన ప్రమథులు, పాశుపతులు మరియు మహర్షులచే, తపస్సుతో అత్యంత పవిత్రుడైన ఈ ఇంద్రుడు సుందరేశ్వరుడి (శివుడి) సమీపానికి తీసుకురాబడ్డాడు.

విశేషాలు:

- పథి వీక్షితవద్భిః ఆదరేణ ప్రమథైః పాశుపతైః మహర్షిభిః చ: దారిలో ఆదరంగా చూసిన ప్రమథులు, పాశుపతులు మరియు మహర్షులచే.
- సవిధమ్ తపసా అతినిర్మలః అయమ్: తపస్సుతో అత్యంత పవిత్రుడైన ఈ అతడు (ఇంద్రుడు).
- సముపానీయత సున్దరేశ్వరస్య: సుందరేశ్వరుడి (శివుడి) సమీపానికి తీసుకురాబడ్డాడు. ఇంద్రుడు తన తపస్సు మరియు పశ్చాత్తాపం ద్వారా శివుడి అనుగ్రహానికి పాత్రుడయ్యాడని భావం.

శ్లోకం ౫౧:

అవిచిన్త్యమదృష్టమశ్రుతం చ

త్రిషు లోకేష్వపి దివ్యలిఙ్గమేతత్ ।

వికచైర్నయనోత్పలైర్బిడౌజా

విచకార ప్రథమోపహారహేతోః ॥ ౫౧ ॥

తాత్పర్యం: ఆలోచించటానికి వీలులేనిది, చూడటానికి వీలులేనిది మరియు వినటానికి వీలులేనిది అయిన ఈ దివ్య లింగాన్ని మూడు లోకాలలోనూ చూడలేదు. ఇంద్రుడు వికసించిన కలువల్లాంటి కళ్ళతో దానిని మొదటి కానుకగా సమర్పించడానికి చూశాడు.

విశేషాలు:

- అవిచిన్త్యమ్ అదృష్టమ్ అశ్రుతమ్ చ త్రిషు లోకేషు అపి దివ్యలిఙ్గమ్ ఏతత్: ఆలోచించటానికి వీలులేనిది, చూడటానికి వీలులేనిది మరియు వినటానికి వీలులేనిది అయిన ఈ దివ్య లింగం మూడు లోకాలలోనూ లేదు. శివుడి లింగం యొక్క అద్భుతమైన స్వభావాన్ని వర్ణిస్తున్నారు.
- వికచైః నయనోత్పలైః బిడౌజాః: వికసించిన కలువల్లాంటి కళ్ళతో ఇంద్రుడు.
- విచకార ప్రథమోపహారహేతోః: మొదటి కానుకగా సమర్పించడానికి చూశాడు. ఇంద్రుడు భక్తితో శివుడికి పూజలు చేయడానికి సిద్ధమయ్యాడని భావం.

శ్లోకం ౫౨:

ప్రమదాశ్రుపరిప్లుతైస్తదానీం

నయనైరాచరణాగ్రమాలలాటమ్ ।

ద్రవతాం ప్రతిపద్య భక్తియోగా-

ద్దదృశే వారిమయీవ తస్య మూర్తిః ॥ ౫౨ ॥

తాత్పర్యం: అప్పుడు ఆనంద బాష్పాలతో నిండిన కళ్ళతో, పాదాల నుండి నుదుటి వరకు భక్తియోగం వల్ల కరిగిపోతున్నట్లుగా అతని (ఇంద్రుడి) శరీరం నీటితో నిండినదానివలె కనిపించింది.

విశేషాలు:

- ప్రమదాశ్రుపరిప్లుతైః తదానీమ్ నయనైః: అప్పుడు ఆనంద బాష్పాలతో నిండిన కళ్ళతో.
- ఆచరణాగ్రమ్ ఆలలాటమ్: పాదాల కొన నుండి నుదుటి వరకు.
- ద్రవతామ్ ప్రతిపద్య భక్తియోగాత్: భక్తియోగం వల్ల కరిగిపోతున్నట్లుగా.
- దదృశే వారిమయీ ఇవ తస్య మూర్తిః: అతని శరీరం నీటితో నిండినదానివలె కనిపించింది. ఇంద్రుడి యొక్క తీవ్రమైన భక్తిని ఇక్కడ వర్ణిస్తున్నారు.

శ్లోకం ౫౩:

అథ దణ్డవదానతస్య శంభౌ

దదృశే దృష్టిమయీ తనుర్మఘోనః ।

ఉపహారకృతే పురో వికీర్ణా

వికచేన్దీవరమాలికేవ దివ్యా ॥ ౫౩ ॥

తాత్పర్యం: అప్పుడు దండం వలె శివుడికి నమస్కరించిన ఇంద్రుడి యొక్క శరీరం దృష్టితో నిండినదానివలె కనిపించింది. కానుకగా సమర్పించడానికి ముందు ఉంచబడిన వికసించిన నల్లకలువ పూల మాల వలె దివ్యంగా ఉంది.

విశేషాలు:

- అథ దణ్డవత్ ఆనతస్య శంభౌ: అప్పుడు దండం వలె శివుడికి నమస్కరించిన అతని (ఇంద్రుడి).
- దదృశే దృష్టిమయీ తనుః మఘోనః: ఇంద్రుడి యొక్క శరీరం దృష్టితో నిండినదానివలె కనిపించింది (అంతా శివుడిపైనే దృష్టి నిలిపినట్లు).
- ఉపహారకృతే పురః వికీర్ణా వికచేన్దీవరమాలికా ఇవ దివ్యా: కానుకగా సమర్పించడానికి ముందు ఉంచబడిన వికసించిన నల్లకలువ పూల మాల వలె దివ్యంగా ఉంది. ఇంద్రుడి యొక్క భక్తిని పూల మాలికతో పోల్చారు.

శ్లోకం ౫౪:

సగణం సవృషం సనన్దికేశం

ససుతం సామ్బమపి ప్రభుం తమాద్యమ్ ।

పరిపూజయితుం చకాఙ్క్ష శక్రో

మహతామేవ మనోరథోఽపి తావాన్ ॥ ౫౪ ॥

తాత్పర్యం: గణాలతో, నంది వాహనంతో, నందికేశ్వరునితో, కుమారుడైన కుమారస్వామితో మరియు అంబికతో కూడిన ఆ మొదటి ప్రభువైన శివుడిని పూజించాలని ఇంద్రుడు కోరుకున్నాడు. అతని గొప్ప కోరిక కూడా అంతే ఉంది.

విశేషాలు:

- సగణమ్ సవృషమ్ సనన్దికేశమ్ ససుతమ్ సామ్బమ్ అపి ప్రభుమ్ తమ్ ఆద్యమ్: గణాలతో, నంది వాహనంతో, నందికేశ్వరునితో, కుమారుడైన కుమారస్వామితో మరియు అంబికతో కూడిన ఆ మొదటి ప్రభువైన శివుడిని. శివుడు తన పరివారంతో ఉన్న రూపాన్ని ఇక్కడ వర్ణించారు.
- పరిపూజయితుమ్ చకాఙ్క్ష శక్రః: ఇంద్రుడు పూజించాలని కోరుకున్నాడు.
- మహతామ్ ఏవ మనోరథః అపి తావాన్: గొప్పవారి యొక్క కోరిక కూడా అంతే ఉంటుంది (అంటే, గొప్ప భక్తితో పూజించాలని కోరుకున్నాడు).

శ్లోకం ౫౫:

స్మృతసంనిహితోఽథ విశ్వకర్మా

సహ దివ్యేన పురోధసా తదానీమ్ ।

శిరసా ప్రతిగృహ్య భర్తురాజ్ఞా-

మయతిష్ఠాయతనాయ చన్ద్రమౌలేః ॥ ౫౫ ॥

తాత్పర్యం: అప్పుడు ఇంద్రుడు తలచుకోగానే ప్రత్యక్షమైన విశ్వకర్మ, దివ్యమైన పురోహితుడితో కలిసి, ప్రభువు యొక్క ఆజ్ఞను శిరసావహించి చంద్రుడిని శిరస్సున ధరించిన శివుడి కోసం ఆలయాన్ని నిర్మించడానికి సిద్ధమయ్యాడు.

విశేషాలు:

- స్మృతసంనిహితః అథ విశ్వకర్మా: అప్పుడు తలచుకోగానే ప్రత్యక్షమైన విశ్వకర్మ.
- సహ దివ్యేన పురోధసా తదానీమ్: దివ్యమైన పురోహితుడితో కలిసి అప్పుడు.
- శిరసా ప్రతిగృహ్య భర్తుః ఆజ్ఞామ్: ప్రభువు యొక్క ఆజ్ఞను శిరసావహించి.

- అయతిష్ట ఆయతనాయ చన్ద్రమౌలేః: చంద్రుడిని శిరస్సున ధరించిన శివుడి కోసం ఆలయాన్ని నిర్మించడానికి సిద్ధమయ్యాడు. ఇంద్రుడి కోరిక మేరకు శివుడి కోసం విశ్వకర్మ ఆలయాన్ని నిర్మించడానికి పూనుకున్నాడని భావం.

శ్లోకం ౫౬:

విధృతం కరిభిర్విమానరూపం

విపులం ప్రాక్ప్రతిహారమేక భూమమ్ ।

శిఖరోల్లిఖితామ్బరం స శిల్పీ

విదధే గర్భగృహం శుభే విలగ్నే ॥ ౫౬ ॥

తాత్పర్యం: ఏనుగులచే మోయబడిన విమానం వంటి విశాలమైన, ఒక అంతస్తు కలిగిన, ముందు ద్వారం కలిగిన గర్భగుడిని, ఆ శిల్పి (విశ్వకర్మ) ఆకాశాన్ని తాకే శిఖరంతో శుభ ముహూర్తంలో నిర్మించాడు.

విశేషాలు:

- విధృతమ్ కరిభిః విమానరూపమ్: ఏనుగులచే మోయబడిన విమానం వంటిది. ఆలయం యొక్క గొప్పతనాన్ని సూచిస్తుంది.
- విపులమ్ ప్రాక్ప్రతిహారమ్ ఏక భూమమ్: విశాలమైన, ముందు ద్వారం కలిగిన, ఒక అంతస్తు కలది.
- శిఖరోల్లిఖితామ్బరమ్: ఆకాశాన్ని తాకే శిఖరం కలది. ఆలయం యొక్క ఎత్తును మరియు వైభవాన్ని వర్ణిస్తుంది.
- స శిల్పీ విదధే గర్భగృహమ్ శుభే విలగ్నే: ఆ శిల్పి శుభ ముహూర్తంలో గర్భగుడిని నిర్మించాడు. శుభ సమయంలో నిర్మించడం వల్ల ఆలయం శాశ్వతంగా ఉంటుందని నమ్మకం.

శ్లోకం ౫౭:

అతిసున్దరమర్ధమణ్డపం చ

ప్రతిహారత్రయభావితాన్తరేణ ।

మహతా మణిమణ్డపేన సక్తం

విదధే విశ్వశుభాయ విశ్వకర్మా ॥ ౫౭ ॥

తాత్పర్యం: మూడు ప్రాకారాల మధ్య ఉన్న అంతరంతో అత్యంత సుందరమైన అర్ధమండపాన్ని మరియు విశ్వం యొక్క శుభం కోసం, గొప్ప మణిమండపంతో కలిపి విశ్వకర్మ నిర్మించాడు.

విశేషాలు:

- అతిసున్దరమ్ అర్ధమణ్డపమ్ చ: అత్యంత సుందరమైన అర్ధమండపం.
- ప్రతిహారత్రయభావితాన్తరేణ: మూడు ప్రాకారాల మధ్య ఉన్న అంతరంతో. ఆలయానికి మూడు ప్రాకారాలు ఉండటం దాని పవిత్రతను మరియు రక్షణను సూచిస్తుంది.
- మహతా మణిమణ్డపేన సక్తమ్: గొప్ప మణిమండపంతో కలిపినది. మణిమండపం ఆలయానికి అదనపు శోభను చేకూరుస్తుంది.
- విదధే విశ్వశుభాయ విశ్వకర్మా: విశ్వం యొక్క శుభం కోసం విశ్వకర్మ నిర్మించాడు. ఆలయం కేవలం ఒక ప్రదేశం కాదని, విశ్వానికి శుభం చేకూర్చేదని భావం.

శ్లోకం ౫౮:

ప్రతిమాః పరివారదేవతానాం

వివిధాన్యాయతనాని తవ తాసామ్ ।

పరితః పరితోఽపి పఞ్చ సాలా-

నకరోదున్నతగోపురోపగూఢాన్ ॥ ౫౮ ॥

తాత్పర్యం: పరివార దేవతల యొక్క విగ్రహాలను మరియు వాటి కోసం వివిధ ఆలయాలను చుట్టూ చుట్టూ నిర్మించాడు. అంతేకాకుండా, ఎత్తైన గోపురాలతో కూడిన ఐదు ప్రాకారాలను కూడా నిర్మించాడు.

విశేషాలు:

- ప్రతిమాః పరివారదేవతానామ్ వివిధాని ఆయతనాని తవ తాసామ్: పరివార దేవతల యొక్క విగ్రహాలు మరియు వాటి కోసం వివిధ ఆలయాలు. ప్రధాన దైవంతో పాటు పరివార దేవతలకు కూడా ఆలయాలు ఉండటం భారతీయ ఆలయ నిర్మాణ శైలిలో ఒక భాగం.
- పరితః పరితః అపి పఞ్చ సాలాన్: చుట్టూ చుట్టూ ఐదు ప్రాకారాలు. ఆలయానికి ఐదు ప్రాకారాలు ఉండటం దాని ప్రాముఖ్యతను మరియు రక్షణను మరింత పెంచుతుంది.
- అకరోత్ ఉన్నతగోపురోపగూఢాన్: ఎత్తైన గోపురాలతో కూడినవి. గోపురాలు ఆలయానికి రాజసం మరియు ప్రత్యేక గుర్తింపును కలిగిస్తాయి.

శ్లోకం ౫౯:

శుభవాస్తుని శూలపుష్కరిణ్యా

రుచిరే రోధసి పశ్చిమే స శిల్పీ ।

భవనం మణిచిత్రితం భవాన్యా

గణనాథస్య చ కల్పయాంబభూవ || ౫౯ ||

తాత్పర్యం: శుభకరమైన వాస్తుతో నిర్మించిన శూలపుష్కరిణి యొక్క అందమైన పశ్చిమ తీరంలో, ఆ శిల్పి (విశ్వకర్మ) మణులతో అలంకరించబడిన భవాని (పార్వతి) మరియు గణనాథుని (వినాయకుని) కోసం భవనాలను నిర్మించాడు.

విశేషాలు:

- **శుభవాస్తుని శూలపుష్కరిణ్యాః రుచిరే రోధసి పశ్చిమే: శుభకరమైన వాస్తుతో నిర్మించిన శూలపుష్కరిణి యొక్క అందమైన పశ్చిమ తీరంలో. ఆలయంలో పుష్కరిణి ఉండటం పవిత్రతను సూచిస్తుంది.**
- **భవనమ్ మణిచిత్రితమ్ భవాన్యాః గణనాథస్య చ కల్పయాంబభూవ: మణులతో అలంకరించబడిన భవాని మరియు గణనాథుని కోసం భవనాలను నిర్మించాడు. ప్రధాన దైవంతో పాటు ఇతర ముఖ్య దేవతలకు కూడా ఆలయాలు నిర్మించడం జరుగుతుంది.**

శ్లోకం ౬౦:

అపరానపి మణ్డపప్రభేదా-

నభితశ్చోత్సవవీథికా విశాలాః |

అసృజత్స మరుత్వతోఽనురూపా-

న్ప్రభుతాభక్తివివేకపాటవానామ్ || ౬౦ ||

తాత్పర్యం: ఇతర రకాలైన మండపాలను మరియు చుట్టూ విశాలమైన ఉత్సవ వీధులను కూడా అతడు (విశ్వకర్మ) ఇంద్రుడి యొక్క అధికారం, భక్తి, వివేకం మరియు సామర్థ్యానికి తగినట్లుగా సృష్టించాడు.

విశేషాలు:

- **అపరాన్ అపి మణ్డపప్రభేదాన్ అభితః చ ఉత్సవవీథికా విశాలాః: ఇతర రకాలైన మండపాలు మరియు చుట్టూ విశాలమైన ఉత్సవ వీధులు కూడా. ఆలయంలో వివిధ రకాల మండపాలు మరియు ఉత్సవాలు నిర్వహించడానికి విశాలమైన వీధులు ఉండటం ఆనవాయితీ.**
- **అసృజత్ స మరుత్వతః అనురూపాన్: అతడు ఇంద్రుడికి తగినట్లుగా సృష్టించాడు.**
- **ప్రభుతాభక్తివివేకపాటవానామ్: అధికారం, భక్తి, వివేకం మరియు సామర్థ్యం కలవారికి తగినట్లుగా. ఆలయం కేవలం దైవానికి మాత్రమే కాకుండా, భక్తుల యొక్క సౌకర్యానికి మరియు ఆధ్యాత్మిక అభివృద్ధికి కూడా ఉపయోగపడేలా నిర్మించబడింది.**

శ్లోకం ౬౧:

ప్రహసద్వదనం ప్రసన్ననేత్రం

ద్విభుజం దక్షిణతో ధృతోత్పలం చ ।

కరకోపలవద్ఘనీభవన్త్యా

దయయేవాకృత విగ్రహం స దేవ్యాః ॥ ౬౧ ॥

తాత్పర్యం: నవ్వుతున్న ముఖంతో, ప్రసన్నమైన కళ్ళతో, రెండు చేతులతో, కుడి చేతిలో పట్టుకున్న కలువ పువ్వుతో, అరచేతి వలె దట్టంగా కారుతున్న దయతో కూడిన విగ్రహాన్ని ఆ దేవి (పార్వతి) కోసం విశ్వకర్మ నిర్మించాడు.

విశేషాలు:

- ప్రహసద్వదనమ్ ప్రసన్ననేత్రమ్ ద్విభుజమ్ దక్షిణతః ధృతోత్పలమ్ చ: నవ్వుతున్న ముఖం, ప్రసన్నమైన కళ్ళు, రెండు చేతులు మరియు కుడి చేతిలో పట్టుకున్న కలువ పువ్వు కలది. దేవి యొక్క శాంత స్వభావాన్ని మరియు కరుణను ఈ వర్ణన సూచిస్తుంది.
- కరకోపలవత్ ఘనీభవన్త్యా దయయా ఇవ ఆకృత విగ్రహమ్ స దేవ్యాః: అరచేతి వలె దట్టంగా కారుతున్న దయతో కూడిన విగ్రహాన్ని ఆ దేవి కోసం. దేవి యొక్క కరుణను ప్రవాహంతో పోల్చడం ఆమె యొక్క అపారమైన దయను తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం ౬౨:

అధికాని మమేత్యహర్నిశం యై-

మఘవా శోచతి లోచనైః సమన్తాత్ ।

అవలోక్య స విశ్వకర్మకర్మా-

ణ్యలమేతాని కిమిత్యశోచదేభిః ॥ ౬౨ ॥

తాత్పర్యం: "నాకు ఇంకా ఎక్కువ కావాలి" అని రాత్రింబగళ్లు కళ్ళతో చుట్టూ చూస్తూ ఇంద్రుడు దేని గురించి అయితే దుఃఖిస్తున్నాడో, ఆ విశ్వకర్మ యొక్క పనులను చూసి "ఇవి చాలు, ఇంకా ఏమి కావాలి?" అని వాటి గురించి దుఃఖించాడు. (అంటే, ఇంద్రుడి అత్యాశకు విశ్వకర్మ యొక్క అద్భుతమైన నిర్మాణాలు సమాధానం చెప్పాయి).

విశేషాలు:

- అధికాని మమ ఇతి అహర్నిశమ్ యైః మఘవా శోచతి లోచనైః సమన్తాత్: "నాకు ఇంకా ఎక్కువ కావాలి" అని రాత్రింబగళ్లు కళ్ళతో చుట్టూ చూస్తూ ఇంద్రుడు దేని గురించి అయితే దుఃఖిస్తున్నాడో (అత్యాశను సూచిస్తుంది).
- అవలోక్య స విశ్వకర్మకర్మాణి అలమ్ ఏతాని కిమ్ ఇతి అశోచత్ ఏభిః: ఆ విశ్వకర్మ యొక్క పనులను చూసి "ఇవి చాలు, ఇంకా ఏమి కావాలి?" అని వాటి గురించి దుఃఖించాడు (అంటే, ఇంద్రుడి అత్యాశను చూసి విశ్వకర్మ బాధపడ్డాడు). విశ్వకర్మ యొక్క నిర్మాణాలు ఎంత అద్భుతంగా ఉన్నాయో ఈ శ్లోకం తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం ౬౩:

దయితస్య దిదృక్షతేఽపసవ్యం

వపురేషా కిల వామభాగగేతి ।

కృతమిఙ్గితవేదినా మఘోనా

పదమస్యాః కిము దక్షిణేన శంభుమ్ ॥ ౬౩ ॥

తాత్పర్యం: "ఈమె ప్రియుడి యొక్క ఎడమ వైపున ఉండాలని కోరుకుంటుంది కదా, ఎందుకంటే ఆమె ఎల్లప్పుడూ ఎడమ భాగంలో ఉంటుంది," అని సంజ్ఞలను తెలిసిన ఇంద్రుడు అనుకున్నాడు. "కాబట్టి, ఈమె యొక్క స్థానం శివుడికి కుడి వైపున ఉండాలా?" అని సందేహించాడు. (పార్వతి శివుడి ఎడమ భాగంలో ఉండటం సహజం, కానీ ఇక్కడ ఆమె విగ్రహం కుడి వైపున ఉంచబడిందేమో అని ఇంద్రుడు ఆలోచిస్తున్నాడు).

విశేషాలు:

- దయితస్య దిదృక్షతే అపసవ్యమ్ వపుః ఏషా కిల వామభాగగా ఇతి: "ఈమె ప్రియుడి యొక్క ఎడమ వైపున తన శరీరాన్ని చూడాలని కోరుకుంటుంది కదా, ఎందుకంటే ఆమె ఎల్లప్పుడూ ఎడమ భాగంలో ఉంటుంది." పార్వతి శివుడి ఎడమ భాగంలో అర్ధనారీశ్వరుడిగా ఉండటం ప్రసిద్ధం.
- కృతమ్ ఇఙ్గితవేదినా మఘోనా: సంజ్ఞలను తెలిసిన ఇంద్రుడిచే చేయబడింది (అంటే, ఇంద్రుడు ఆలోచిస్తున్నాడు).
- పదమ్ అస్యాః కిమ్ ఉ దక్షిణేన శంభుమ్: ఈమె యొక్క స్థానం శివుడికి కుడి వైపున ఉండాలా? ఇక్కడ ఇంద్రుడు విగ్రహాల యొక్క స్థానాల గురించి ఆలోచిస్తున్నాడు.

శ్లోకం ౬౪:

అతిచారుమశేషలక్షణాఢ్యం

లలితం బిమ్బమిమం స్వతో వివక్షుమ్ ।

హరిరర్థయతే స్మ శక్తిమాద్యాం

గురురావాహయదన్వమంస్త శంభుః ॥ ౬౪ ॥

తాత్పర్యం: అత్యంత అందమైనది, అన్ని శుభ లక్షణాలతో నిండినది మరియు స్వయంగా మాట్లాడాలని కోరుకుంటున్నట్లుగా ఉన్న ఈ మనోహరమైన విగ్రహాన్ని (పార్వతి యొక్క విగ్రహాన్ని) ఇంద్రుడు స్థాపించాలని కోరుకున్నాడు. గురువు (బృహస్పతి) ఆదిశక్తిని ఆవాహన చేశాడు మరియు శంభుడు (శివుడు) దానిని అంగీకరించాడు.

విశేషాలు:

- అతిచారుమ్ అశేషలక్షణాఢ్యమ్ లలితమ్ బిమ్బమ్ ఇమమ్ స్వతః వివక్షుమ్: అత్యంత అందమైనది, అన్ని శుభ లక్షణాలతో నిండినది మరియు స్వయంగా మాట్లాడాలని కోరుకుంటున్నట్లుగా ఉన్న ఈ మనోహరమైన విగ్రహాన్ని. విగ్రహం యొక్క సౌందర్యాన్ని మరియు ప్రాణప్రతిష్ఠ యొక్క ప్రాముఖ్యతను సూచిస్తుంది.
- హరిః అర్థయతే స్మ శక్తిమ్ ఆద్యామ్: ఇంద్రుడు ఆదిశక్తిని (పార్వతిని) కోరుకున్నాడు (విగ్రహంలో ఆమె ఉనికిని కోరాడు).
- గురుః ఆవాహయత్ అన్వమంస్త శంభుః: గురువు (బృహస్పతి) ఆవాహన చేశాడు మరియు శంభుడు (శివుడు) అంగీకరించాడు. విగ్రహంలో దైవత్వాన్ని నింపడానికి ఆవాహన మరియు అనుమతి ముఖ్యమైనవి.

శ్లోకం ౬౫:

అఖిలం జగదాత్మసంప్రసూతం

పరిపుష్ణాతి దృగేవ యత్కిలాస్యాః ।

అభిధామపి మీనలోచనేతి

వ్యదధాదిన్ద్రపురోహితస్తతోఽస్యాః ॥ ౬౫ ॥

తాత్పర్యం: ఏ దేవి యొక్క చూపుతో ఈ సమస్త జగత్తు ఆత్మ నుండి ఉద్భవించి పోషింపబడుతుందో, అప్పుడు ఇంద్రుడి పురోహితుడు ఆమెకు "మీనలోచన" (చేప కన్నులు కలది) అని పేరు పెట్టాడు.

విశేషాలు:

- అఖిలమ్ జగత్ ఆత్మసంప్రసూతమ్ పరిపుష్ణాతి దృక్ ఏవ యత్ కిల అస్యాః: ఏ దేవి యొక్క చూపుతో ఈ సమస్త జగత్తు ఆత్మ నుండి ఉద్భవించి పోషింపబడుతుందో. పార్వతి యొక్క శక్తిని మరియు ప్రాముఖ్యతను ఈ వర్ణన తెలియజేస్తుంది.
- అభిధామ్ అపి మీనలోచన ఇతి వ్యదధాత్ ఇన్ద్రపురోహితః తతః అస్యాః: అప్పుడు ఇంద్రుడి పురోహితుడు ఆమెకు "మీనలోచన" అని పేరు పెట్టాడు. పేరు పెట్టడం అనేది విగ్రహానికి ఒక ప్రత్యేక గుర్తింపును ఇవ్వడం మరియు పూజలకు ఉపయోగపడటం కోసం.

శ్లోకం ౬౬:

నియతాం కనకారవిన్దపూజాం

దివిజైః కర్తుమనా హరిః సరోజైః ।

పవనం ప్రజిఘాయ దేవదూతం

స్వయమస్మాదథ శూలపుష్కరిణ్యామ్ ॥ ౬౬ ॥

తాత్పర్యం: దేవతలచే క్రమం తప్పకుండా బంగారు తామరలతో పూజ చేయాలని కోరుకున్న ఇంద్రుడు, దేవదూత అయిన వాయువును పంపాడు. తరువాత అతడు స్వయంగా శూలపుష్కరిణిలో స్నానం చేశాడు.

విశేషాలు:

- నియతామ్ కనకారవిన్దపూజామ్ దివిజైః కర్తుమ్ అనాః హరిః సరోజైః: దేవతలచే క్రమం తప్పకుండా బంగారు తామరలతో పూజ చేయాలని కోరుకున్న ఇంద్రుడు. పూజ యొక్క ప్రాముఖ్యతను మరియు దానిని క్రమం తప్పకుండా నిర్వహించాలని కోరుకోవడం భక్తిని సూచిస్తుంది.
- పవనమ్ ప్రజిఘాయ దేవదూతమ్: దేవదూత అయిన వాయువును పంపాడు (బహుశా పూజకు కావలసినవి తీసుకురావడానికి).
- స్వయమ్ అస్నాత్ అథ శూలపుష్కరిణ్యామ్: తరువాత అతడు స్వయంగా శూలపుష్కరిణిలో స్నానం చేశాడు. పూజకు ముందు స్నానం చేయడం పవిత్రతను సూచిస్తుంది.

శ్లోకం ౬౭:

కృతనిత్యవిధౌ విలమ్బమానే

శివమభ్యర్చయితుం క్షణం సురేశే ।

కమలైరుదభావి జాతరూపైః

కమలిన్యామతిసౌరభైరముష్యామ్ ॥ ౬౭ ॥

తాత్పర్యం: తన నిత్య కర్మలను పూర్తి చేయడంలో ఆలస్యం చేస్తున్న ఇంద్రుడు, శివుడిని పూజించడానికి సిద్ధమవుతుండగా, ఆ పుష్కరిణిలోని తామర తీగ నుండి సహజంగా బంగారు రంగులో అత్యంత సువాసనగల తామరలు ఉద్భవించాయి.

విశేషాలు:

- కృతనిత్యవిధౌ విలమ్బమానే: తన నిత్య కర్మలను పూర్తి చేయడంలో ఆలస్యం చేస్తుండగా.
- శివమ్ అభ్యర్చయితుమ్ క్షణమ్ సురేశే: ఇంద్రుడు శివుడిని పూజించడానికి సిద్ధమవుతుండగా.
- కమలైః ఉదభావి జాతరూపైః: సహజంగా బంగారు రంగులో ఉన్న తామరలు ఉద్భవించాయి.
- కమలిన్యామ్ అతిసౌరభైః అముష్యామ్: ఆ పుష్కరిణిలోని తామర తీగ నుండి అత్యంత సువాసనగలవి. ఇంద్రుడి భక్తిని చూసి ప్రకృతి కూడా సహకరిస్తున్నట్లుగా బంగారు తామరలు ఉద్భవించాయని భావం.

శ్లోకం ౬౮:

స్వయమాహరదర్చనాయ శంభోః

సురభీణ్యమ్బురుహాణి కాఞ్చనాని ।

కనకామ్బుజినీతి నామ తస్యాః

కలయన్విస్మిత ఏష సస్మితశ్చ ॥ ౬౮ ॥

తాత్పర్యం: శివుడి పూజ కోసం అతడు (ఇంద్రుడు) స్వయంగా సువాసనగల బంగారు తామరలను తెచ్చాడు. వాటిని చూసి ఆశ్చర్యపోయి, నవ్వుతూ ఆ పుష్కరిణికి "కనకాంబుజిని" అని పేరు పెట్టాడు.

విశేషాలు:

- **స్వయమ్ ఆహరత్ అర్చనాయ శంభోః సురభీణి అమ్బురుహాణి కాఞ్చనాని: శివుడి పూజ కోసం అతడు స్వయంగా సువాసనగల బంగారు తామరలను తెచ్చాడు. ఇంద్రుడు స్వయంగా పూజకు కావలసినవి తెచ్చుకోవడం అతని భక్తిని తెలియజేస్తుంది.**
- **కనకామ్బుజినీ ఇతి నామ తస్యాః కలయన్ విస్మితః ఏష సస్మితః చ: వీటిని చూసి ఆశ్చర్యపోయి, నవ్వుతూ ఆ పుష్కరిణికి "కనకాంబుజిని" అని పేరు పెట్టాడు. బంగారు తామరలు ఉద్భవించిన పుష్కరిణికి ఆ పేరు పెట్టడం ఇంద్రుడి ఆనందాన్ని మరియు ఆశ్చర్యాన్ని సూచిస్తుంది.**

శ్లోకం ౬౯:

క్వ ను కాఞ్చనతా వ సౌరభం త-

ద్దివి సంకల్పభవేషు పఙ్కజేషు ।

ప్రభవత్యఖిలం హి నిర్జరాణాం

ధ్రువమాధ్యాసికతత్తదర్థవన్నః ॥ ౬౯ ॥

తాత్పర్యం: స్వర్గంలో కేవలం సంకల్పంతో ఉద్భవించే తామరలలో ఈ బంగారు రంగు మరియు సువాసన ఎక్కడ ఉంటుంది? దేవతలందరి యొక్క సంకల్పం ఆయా వస్తువుల యొక్క శక్తిని కలిగి ఉంటుంది కదా! (అంటే, ఇక్కడ ఉద్భవించిన బంగారు తామరలు దేవతల సంకల్ప శక్తితోనే వచ్చాయి).

విశేషాలు:

- **క్వ ను కాఞ్చనతా వ సౌరభమ్ తత్ దివి సంకల్పభవేషు పఙ్కజేషు: స్వర్గంలో కేవలం సంకల్పంతో ఉద్భవించే తామరలలో ఈ బంగారు రంగు మరియు సువాసన ఎక్కడ ఉంటుంది? స్వర్గంలోని తామరలు సాధారణమైనవి అని, ఇక్కడ ఉద్భవించినవి ప్రత్యేకమైనవని భావం.**
- **ప్రభవతి అఖిలమ్ హి నిర్జరాణామ్ ధ్రువమ్ ఆధ్యాసికతత్తదర్థవత్ నః: దేవతలందరి యొక్క సంకల్పం ఆయా వస్తువుల యొక్క శక్తిని కలిగి ఉంటుంది కదా! దేవతల సంకల్ప శక్తి అసాధారణమైన ఫలితాలను ఇవ్వగలదని ఈ శ్లోకం చెబుతుంది.**

శ్లోకం ౨౦:

సలిలైరతిపావనైస్తదీయైః

కమలైరప్యతి సౌరభైర్మహేన్ద్రః ।

పరిపూజ్య శివౌ గురూక్తరీత్యా

ప్రణిపాతైః పరితోషయాంబభూవ ॥ ౨౦ ॥

తాత్పర్యం: అత్యంత పవిత్రమైన ఆ నీటితో మరియు అత్యంత సువాసనగల ఆ తామరలతో మహేంద్రుడు (ఇంద్రుడు), గురువు చెప్పిన విధంగా శివుడిని మరియు పార్వతిని పూజించి, నమస్కారాలతో వారిని సంతోషపరిచాడు.

విశేషాలు:

- సలిలైః అతిపావనైః తదీయైః కమలైః అపి అతి సౌరభైః మహేన్ద్రః: అత్యంత పవిత్రమైన ఆ నీటితో మరియు అత్యంత సువాసనగల ఆ తామరలతో ఇంద్రుడు.
- పరిపూజ్య శివౌ గురూక్తరీత్యా: గురువు చెప్పిన విధంగా శివుడిని మరియు పార్వతిని పూజించి. పూజ యొక్క ప్రాముఖ్యత మరియు దానిని సరైన పద్ధతిలో చేయడం యొక్క ఆవశ్యకతను సూచిస్తుంది.
- ప్రణిపాతైః పరితోషయాంబభూవ: నమస్కారాలతో సంతోషపరిచాడు. భక్తితో నమస్కరించడం దైవాన్ని ప్రసన్నం చేసుకోవడానికి ఒక మార్గం.

శ్లోకం ౨౧:

అపి గద్గదయా ప్రమోదబాష్పై-

రపి సారోజ్ఝితయాతిసంభ్రమేణ ।

పితరౌ ప్రియకప్రియౌ సురేశః

స గిరానర్చ వచః పథవ్యతీతౌ ॥ ౨౧ ॥

తాత్పర్యం: గద్గద స్వరంతో, ఆనంద బాష్పాలతో, మాటలు తడబడుతుండగా అత్యంత భయభక్తులతో, దేవతల ప్రభువైన ఇంద్రుడు, మాటలకు అందని ప్రియమైన తండ్రి మరియు తల్లి అయిన శివుడిని మరియు పార్వతిని మాటలతో స్తుతించాడు.

విశేషాలు:

- అపి గద్గదయా ప్రమోదబాష్పైః అపి సారోజ్ఝితయా అతిసంభ్రమేణ: గద్గద స్వరంతో, ఆనంద బాష్పాలతో, మాటలు తడబడుతుండగా అత్యంత భయభక్తులతో. ఇంద్రుడి యొక్క తీవ్రమైన భక్తి మరియు ఆనందం అతని మాటల్లో మరియు ప్రవర్తనలో కనిపిస్తున్నాయి.

- పితరౌ ప్రియకప్రియౌ సురేశః స గిరా అర్చత్: దేవతల ప్రభువైన ఇంద్రుడు ప్రియమైన తండ్రి మరియు తల్లిని మాటలతో స్తుతించాడు.
- వచః పథవ్యతీతౌ: మాటలకు అందనివారు (శివుడు మరియు పార్వతి యొక్క గొప్పతనం వర్ణనాతీతం అని భావం).

శ్లోకం ౨౨:

భువి సున్దరమాస్పదం తవైత-

చ్ఛివలిఙ్గం తు తతోఽపి సున్దరం తే ।

అపి సున్దరమేవ సున్దరాణా-

మభిధానం వచనామృతం త్వదీయమ్ ॥ ౨౨ ॥

తాత్పర్యం: "భూమిపై నీ ఈ స్థానం అందమైనది, కానీ నీ శివలింగం దానికంటే కూడా అందమైనది. అందమైన వాటిలో అత్యంత అందమైనది నీ పేరు మరియు నీ అమృతమైన మాటలు." (ఇంద్రుడు శివుడి యొక్క గొప్పతనాన్ని వివిధ కోణాల్లో స్తుతిస్తున్నాడు).

విశేషాలు:

- భువి సున్దరమ్ ఆస్పదమ్ తవ ఏతత్: భూమిపై నీ ఈ స్థానం అందమైనది (ఆలయాన్ని సూచిస్తుంది).
- శివలిఙ్గమ్ తు తతః అపి సున్దరమ్ తే: నీ శివలింగం దానికంటే కూడా అందమైనది. లింగం శివుడి యొక్క నిరాకార స్వరూపాన్ని సూచిస్తుంది కాబట్టి అది మరింత పవిత్రమైనది అని భావం.
- అపి సున్దరమ్ ఏవ సున్దరాణామ్ అభిధానమ్ వచనామృతమ్ త్వదీయమ్: అందమైన వాటిలో అత్యంత అందమైనది నీ పేరు మరియు నీ అమృతమైన మాటలు. శివుడి నామం మరియు ఉపదేశాలు అత్యంత పవిత్రమైనవి మరియు ఆనందాన్ని కలిగించేవి అని ఇంద్రుడు స్తుతిస్తున్నాడు.

శ్లోకం ౨౩:

సమసేవిధి మన్దరే హిమాద్రౌ

కలధౌతాచలకన్దరేఽపి చ త్వామ్ ।

విదితం తు పరం న విశ్వపారం

కిము తత్రైవమసీతి కాపి శఙ్కా ॥ ౨౩ ॥

తాత్పర్యం: "మేము నిన్ను మందర పర్వతంపై, హిమాలయాలలో మరియు కైలాస పర్వతం యొక్క గుహలలో సేవించాము. కానీ నీ యొక్క పరమమైన స్వరూపం విశ్వానికి ఆవల ఉన్నది మాకు తెలుసు. కాబట్టి, నీవు కేవలం ఇక్కడే ఉన్నావనే సందేహం మాకు లేదు." (ఇంద్రుడు శివుడు సర్వాంతర్యామి అని తెలుపుతున్నాడు).

విశేషాలు:

- **సమ్ అసేవిధి మన్దరే హిమాద్రౌ కలధౌతాచలకన్దరే అపి చ త్వామ్: మేము నిన్ను మందర పర్వతంపై, హిమాలయాలలో మరియు కైలాస పర్వతం యొక్క గుహలలో సేవించాము. ఈ పర్వతాలు శివుడి యొక్క నివాస స్థలాలుగా ప్రసిద్ధి చెందాయి.**
- **విదితమ్ తు పరమ్ న విశ్వపారమ్: నీ యొక్క పరమమైన స్వరూపం విశ్వానికి ఆవల ఉన్నది మాకు తెలుసు. శివుడు కేవలం కొన్ని ప్రదేశాలకు పరిమితం కాదని, విశ్వానికి అతీతుడని ఇంద్రుడు గ్రహించాడు.**
- **కిమ్ ఉ తత్ర ఏవమ్ అసి ఇతి కా అపి శఙ్కా: నీవు కేవలం ఇక్కడే ఉన్నావనే సందేహం మాకు లేదు. శివుడు సర్వత్రా వ్యాపించి ఉన్నాడని ఇంద్రుడు విశ్వసిస్తున్నాడు.**

శ్లోకం ౭౪:

న మఖైర్న జపైర్న హోమదానై-

ర్న తపోభిర్వివిధైశ్చ లభ్యతే యత్ ।

తదిదం తవ సంనిధానభాగ్యం

తరుభిః కైరపి భుజ్యతే నిరీహైః ॥ ౭౪ ॥

తాత్పర్యం: "యాగాల ద్వారా, జపాల ద్వారా, హోమదానాల ద్వారా మరియు వివిధ తపస్సుల ద్వారా ఏమి లభించదో, అటువంటి నీ సామీప్యం యొక్క అదృష్టాన్ని ఇక్కడ ఉన్న ఏమీ చేయని చెట్లు కూడా అనుభవిస్తున్నాయి." (శివుడి సన్నిధి యొక్క గొప్పతనాన్ని ఇంద్రుడు తెలియజేస్తున్నాడు).

విశేషాలు:

- **న మఖైః న జపైః న హోమదానైః న తపోభిః వివిధైః చ లభ్యతే యత్: యాగాల ద్వారా, జపాల ద్వారా, హోమదానాల ద్వారా మరియు వివిధ తపస్సుల ద్వారా ఏమి లభించదో (మోక్షం లేదా పరమ జ్ఞానం).**
- **తత్ ఇదమ్ తవ సంనిధానభాగ్యమ్: అటువంటి నీ సామీప్యం యొక్క అదృష్టం.**
- **తరుభిః కైః అపి భుజ్యతే నిరీహైః: ఇక్కడ ఉన్న ఏమీ చేయని చెట్లు కూడా అనుభవిస్తున్నాయి. శివుడి సన్నిధి యొక్క పవిత్రత మరియు శక్తి ఎంత గొప్పదో ఈ శ్లోకం తెలియజేస్తుంది.**

శ్లోకం ౭౫:

నిహతా దనుజా జితా త్రిలోకీ

త్రిదివే చాధికృతం తతః కిమాసీత్ ।

ఇహ యే మృగపక్షిణో న హీమా-

నపి నీరాజ్య విమోక్తుమర్హ్వాతా మే ॥ ౭౫ ॥

తాత్పర్యం: "నేను రాక్షసులను చంపాను, మూడు లోకాలను జయించాను మరియు స్వర్గంలో అధికారం పొందాను. దాని వల్ల ఏమి లాభం? ఇక్కడ ఉన్న మృగాలు మరియు పక్షులను కూడా నా పాపం నుండి విడిపించడానికి నేను సమర్థుడను కాలేదు." (ఇంద్రుడు తన పాపం యొక్క తీవ్రతను మరియు అధికారం యొక్క నిస్సారతను తెలుసుకున్నాడు).

విశేషాలు:

- **నిహతా దనుజాః జితా త్రిలోకీ త్రిదివే చ అధికృతమ్ తతః కిమ్ ఆసీత్: నేను రాక్షసులను చంపాను, మూడు లోకాలను జయించాను మరియు స్వర్గంలో అధికారం పొందాను, దాని వల్ల ఏమి లాభం? ఇంద్రుడు తన గత విజయాలు మరియు అధికారం యొక్క నిస్సారతను ప్రశ్నిస్తున్నాడు.**
- **ఇహ యే మృగపక్షిణః న హి మామ్ అపి నీరాజ్య విమోక్తుమ్ అర్హ్వాతా మే: ఇక్కడ ఉన్న మృగాలు మరియు పక్షులను కూడా నా పాపం నుండి విడిపించడానికి నేను సమర్థుడను కాలేదు. ఇంద్రుడు చేసిన వృత్రాసుర వధ పాపం ఎంత తీవ్రమైనదో ఈ శ్లోకం తెలియజేస్తుంది.**

శ్లోకం ౭౬:

అపవృజ్య కిమీశ సాధయేయం

భవదానన్దమవాప్నుయాం తదాహమ్ ।

కిమితోఽప్యధికః స యో మమాసా-

వుచిత: స్వామ్యుపలమ్భజః ప్రమోదః ॥ ౭౬ ॥

తాత్పర్యం: "ఓ ఈశ్వరా, ఏమి సాధించడం ద్వారా నేను నీ ఆనందాన్ని పొందగలను? నీ సామీప్యం వల్ల కలిగే ఆనందం కంటే గొప్ప ఆనందం నాకు ఉంటుందా?" (ఇంద్రుడు శివుడి సామీప్యం యొక్క గొప్పతనాన్ని మరియు దానితో పోలిస్తే ఇతర విజయాలు నిస్సారమైనవని తెలుసుకున్నాడు).

విశేషాలు:

- **అపవృజ్య కిమ్ ఈశ సాధయేయమ్ భవదానన్దమ్ అవాప్నుయామ్ తదా అహమ్: ఓ ఈశ్వరా, ఏమి సాధించడం ద్వారా నేను నీ ఆనందాన్ని పొందగలను? ఇంద్రుడు శివుడి అనుగ్రహం కంటే గొప్పది ఏదీ లేదని గ్రహించాడు.**
- **కిమ్ ఇతః అపి అధికః స యః మమ అసౌ ఉచితః స్వామ్యుపలమ్భజః ప్రమోదః: నీ సామీప్యం వల్ల కలిగే ఆనందం కంటే గొప్ప ఆనందం నాకు ఉంటుందా? శివుడి సన్నిధిలో లభించే ఆనందం అన్ని ఆనందాల కంటే గొప్పదని ఇంద్రుడు తెలుసుకున్నాడు.**

శ్లోకం ౨౨:

జడమేవ జగత్తవ స్వమాసీ-

దజడాః కేచన మాదృశోఽపి జీవాః ।

అతివాఙ్మనసం భవన్తమేవ

ప్రతిపన్నాస్తు వయం ప్రశాసితారమ్ ॥ ౨౨ ॥

తాత్పర్యం: "ఈ జగత్తు అంతా నీ స్వరూపమే, జడమైనది మరియు నా వంటి కొంతమంది జీవులు అజడమైనవారు. మాటలకు మరియు మనస్సుకు అందని నీవు మాత్రమే మాకు శాసించేవాడివి అని మేము నమ్ముతున్నాము." (ఇంద్రుడు శివుడు సర్వాంతర్యామి మరియు సర్వనియామకుడు అని తెలుపుతున్నాడు).

విశేషాలు:

- **జడమ్ ఏవ జగత్ తవ స్వమ్ ఆసీత్: ఈ జగత్తు అంతా నీ స్వరూపమే, జడమైనది. శివుడు విశ్వరూపుడు అని ఇంద్రుడు తెలుసుకున్నాడు.**
- **అజడాః కేచన మాదృశః అపి జీవాః: నా వంటి కొంతమంది జీవులు అజడమైనవారు. జీవులకు స్వతంత్రమైన ఉనికి ఉన్నప్పటికీ, వారు శివుడి ఆధీనంలోనే ఉంటారని భావం.**
- **అతివాఙ్మనసమ్ భవన్తమ్ ఏవ ప్రతిపన్నాః తు వయమ్ ప్రశాసితారమ్: మాటలకు మరియు మనస్సుకు అందని నీవు మాత్రమే మాకు శాసించేవాడివి అని మేము నమ్ముతున్నాము. శివుడు ఇంద్రియాలకు అతీతుడని మరియు అంతిమ నియంత్రకుడని ఇంద్రుడు విశ్వసిస్తున్నాడు.**

శ్లోకం ౨౮:

వచనావసరో న లభ్యతే న-

స్త్వయి మీనాక్షి శివావినాకృతాయామ్ ।

ఇతి దేవి పృథక్కృతాసి కించి-

త్తమిమం మా కురు మానసేఽపరాధమ్ ॥ ౨౮ ॥

తాత్పర్యం: "ఓ మీనాక్షి, శివుడితో కలిసి ఉన్న నీవు మాకు మాట్లాడే అవకాశం ఇవ్వవు. అందువల్ల, దేవి, నిన్ను కొంచెం వేరుగా స్తుతించాను. దానిని మనస్సులో అపరాధంగా భావించవద్దు." (ఇక్కడ ఇంద్రుడు పార్వతిని ప్రత్యేకంగా స్తుతిస్తూ, ఆమె శివుడితో కలిసి ఉన్నప్పుడు తన మాటలు ఆమెకు చేరకపోవచ్చని భావిస్తున్నాడు).

విశేషాలు:

- వచనావసరః న లభ్యతే నః త్వయి మీనాక్షి శివావినాకృతాయామ్: ఓ మీనాక్షి, శివుడితో కలిసి ఉన్న నీవు మాకు మాట్లాడే అవకాశం ఇవ్వవు. పార్వతి మరియు శివుడు ఎల్లప్పుడూ కలిసి ఉంటారని ఇంద్రుడు భావిస్తున్నాడు.
- ఇతి దేవి పృథక్కృతా అసి కించిత్ తమ్ ఇమమ్ మా కురు మానసే అపరాధమ్: అందువల్ల, దేవి, నిన్ను కొంచెం వేరుగా స్తుతించాను. దానిని మనస్సులో అపరాధంగా భావించవద్దు. ప్రత్యేకంగా స్తుతించడం వల్ల పార్వతి అపార్థం చేసుకుంటుందేమో అని ఇంద్రుడు భయపడుతున్నాడు.

శ్లోకం ౭౯:

గిరిరాజకుమారికామపి స్వం

విపినేష్వద్రిషు చానువర్తమానామ్ ।

భవతీం ప్రియకప్రియేऽనురోద్ధుం

స్వయమధ్యాస్త శివః కదమ్బమూలమ్ ॥ ౭౯ ॥

తాత్పర్యం: పర్వతరాజు కుమార్తె అయిన పార్వతి అడవులు మరియు కొండలలో తనను అనుసరిస్తున్నప్పటికీ, తన ప్రియురాలిని (పార్వతిని) సంతోషపెట్టడానికి శివుడు స్వయంగా కదంబ వృక్షం యొక్క మూలంలో కూర్చున్నాడు.

విశేషాలు:

- గిరిరాజకుమారికామ్ అపి స్వమ్ విపినేషు అద్రిషు చ అనువర్తమానామ్: పర్వతరాజు కుమార్తె అయిన పార్వతి అడవులు మరియు కొండలలో తనను అనుసరిస్తున్నప్పటికీ. పార్వతి శివుడిని ఎల్లప్పుడూ అనుసరిస్తుందని భావం.
- భవతీమ్ ప్రియకప్రియే అనురోద్ధుమ్: తన ప్రియురాలిని సంతోషపెట్టడానికి. శివుడికి పార్వతి పట్ల ఉన్న ప్రేమను ఈ శ్లోకం తెలియజేస్తుంది.
- స్వయమ్ అధ్యాస్త శివః కదమ్బమూలమ్: శివుడు స్వయంగా కదంబ వృక్షం యొక్క మూలంలో కూర్చున్నాడు. కదంబ వృక్షం శివుడికి ప్రీతికరమైనదిగా భావిస్తారు.

శ్లోకం ౮౦:

జగతో జగదీశ్వరస్య చ శ్రీ-

ర్భవతీ యద్యపి సర్వతోऽస్తి పూర్ణా ।

కరుణామయముత్సహే న హాతుం

తవ మీనాక్షి తథాపి రూపమేతత్ ॥ ౮౦ ॥

తాత్పర్యం: ఓ మీనాక్షి, నీవు జగత్తు యొక్క మరియు జగదీశ్వరుడి యొక్క శోభ అయినప్పటికీ, సర్వత్రా పరిపూర్ణంగా ఉన్నప్పటికీ, నీ ఈ కరుణామయమైన రూపాన్ని నేను వదలలేను. (ఇక్కడ ఇంద్రుడు పార్వతి యొక్క కరుణామయమైన రూపాన్ని స్తుతిస్తున్నాడు).

విశేషాలు:

- **జగతః జగదీశ్వరస్య చ శ్రీః భవతీ యద్యపి సర్వతః అస్తి పూర్ణా: ఓ మీనాక్షి, నీవు జగత్తు యొక్క మరియు జగదీశ్వరుడి యొక్క శోభ అయినప్పటికీ, సర్వత్రా పరిపూర్ణంగా ఉన్నప్పటికీ. పార్వతి యొక్క గొప్పతనాన్ని మరియు సర్వవ్యాపకత్వాన్ని ఇంద్రుడు తెలుపుతున్నాడు.**
- **కరుణామయమ్ ఉత్సహే న హాతుమ్ తవ మీనాక్షి తథాపి రూపమ్ ఏతత్: ఓ మీనాక్షి, నీ ఈ కరుణామయమైన రూపాన్ని నేను వదలలేను. పార్వతి యొక్క కరుణా స్వభావం ఇంద్రుడిని ఎంతగానో ఆకర్షించింది.**

శ్లోకం ౮౧:

హరయస్త ఇమే మహావనేఽస్మి -

న్నయమిన్ద్రద్రురసావపీన్ద్రవల్లీ ।

మమ నామజుషః స్థితా యదేతే

మమ సేవేయమితి ప్రతీచ్ఛ మాతః ॥ ౮౧ ॥

తాత్పర్యం: ఈ గొప్ప అడవిలో ఉన్న ఈ సింహాలు, ఇదిగో ఇంద్రద్రువు (ఒక రకమైన వృక్షం), అదిగో ఇంద్రవల్లి (ఒక రకమైన తీగ) నా పేరుతో ఉన్నాయి. కాబట్టి, తల్లి, ఇవి నన్ను సేవించాలని అంగీకరించు. (ఇక్కడ ఇంద్రుడు తన పేరుతో ఉన్న వృక్షాలు మరియు తీగలను పార్వతికి సమర్పిస్తున్నాడు).

విశేషాలు:

- **హరయః త ఇమే మహావనే అస్మిన్: ఈ గొప్ప అడవిలో ఉన్న ఈ సింహాలు.**
- **అయమ్ ఇంద్రద్రుః అసౌ అపి ఇంద్రవల్లీ: ఇదిగో ఇంద్రద్రువు, అదిగో ఇంద్రవల్లి.**
- **మమ నామజుషః స్థితా యత్ ఏతే మమ సేవా ఇయమ్ ఇతి ప్రతీచ్ఛ మాతః: నా పేరుతో ఉన్నాయి కాబట్టి, తల్లి, ఇవి నన్ను సేవించాలని అంగీకరించు. ఇంద్రుడు తనకున్న వాటిని భక్తితో పార్వతికి సమర్పిస్తున్నాడు.**

శ్లోకం ౮౨:

కతి సన్తు న వేధసః కతీన్ద్రా-

స్తవ మీనాక్షి తరఙ్గితైరపాఙ్గైః ।

కిమధశ్చ్యవతే మయా వినా ద్యౌః

కృపణం మాం ఘటయస్వ కిఙ్కరేషు ॥ ౮౨ ॥

తాత్పర్యం: ఓ మీనాక్షి, నీ కడకంటి చూపుల కదలికలతో ఎంతమంది బ్రహ్మలు మరియు ఎంతమంది ఇంద్రులు ఉండరు? నేను లేకపోతే స్వర్గం పడిపోతుందా? దీనుడైన నన్ను నీ సేవకులలో చేర్చుకో. (ఇక్కడ ఇంద్రుడు తన అహంకారాన్ని విడిచిపెట్టి, పార్వతి యొక్క గొప్పతనాన్ని తెలుసుకుని ఆమె సేవకుడిగా ఉండాలని కోరుకుంటున్నాడు).

విశేషాలు:

- కతి సన్తు న వేధసః కతి ఇంద్రాః తవ మీనాక్షి తరఙ్గితైః అపాఙ్గైః: ఓ మీనాక్షి, నీ కడకంటి చూపుల కదలికలతో ఎంతమంది బ్రహ్మలు మరియు ఎంతమంది ఇంద్రులు ఉండరు? పార్వతి యొక్క శక్తి ఎంత గొప్పదో ఈ శ్లోకం తెలియజేస్తుంది.
- కిమ్ అధః చ్యవతే మయా వినా ద్యౌః: నేను లేకపోతే స్వర్గం పడిపోతుందా? ఇంద్రుడు తన యొక్క ప్రాముఖ్యతను అతిగా ఊహించుకున్నాడని తెలుసుకున్నాడు.
- కృపణమ్ మామ్ ఘటయస్వ కిఙ్కరేషు: దీనుడైన నన్ను నీ సేవకులలో చేర్చుకో. ఇంద్రుడు వినయంగా పార్వతిని తన సేవకుడిగా అంగీకరించమని వేడుకుంటున్నాడు.

శ్లోకం ౮౩:

వ్యగలద్దనుజేషు మత్సరో మే

విరరామ త్రిదివోపభోగరాగః ।

స్థగితా బహిరేవ వృత్రహత్యా

భవతోరద్య మయి ప్రసాదలేశాత్ ॥ ౮౩ ॥

తాత్పర్యం: "రాక్షసుల పట్ల నాకున్న ద్వేషం తొలగిపోయింది, స్వర్గ భోగాలపై నాకున్న కోరిక చల్లారింది. మీ యొక్క కొద్దిపాటి దయ వల్ల వృత్రాసుర వధ పాపం కూడా బయటే ఆగిపోయింది." (ఇక్కడ ఇంద్రుడు శివుడు మరియు పార్వతి యొక్క దయ వల్ల తన పాపం మరియు అహంకారం తొలగిపోయాయని తెలుపుతున్నాడు).

విశేషాలు:

- వ్యగలత్ దనుజేషు మత్సరః మే: రాక్షసుల పట్ల నాకున్న ద్వేషం తొలగిపోయింది.
- విరరామ త్రిదివోపభోగరాగః: స్వర్గ భోగాలపై నాకున్న కోరిక చల్లారింది. ఇంద్రుడు తన లౌకిక కోరికలను విడిచిపెట్టాడు.

- స్థగితా బహిః ఏవ వృత్రహత్యా భవతోః అద్య మయి ప్రసాదలేశాత్: మీ యొక్క కొద్దిపాటి దయ వల్ల వృత్రాసుర వధ పాపం కూడా బయటే ఆగిపోయింది. శివుడు మరియు పార్వతి యొక్క దయ వల్ల తన పాపం యొక్క ప్రభావం తగ్గిందని ఇంద్రుడు విశ్వసిస్తున్నాడు.

శ్లోకం ౮౪:

ఇతి తం ప్రణిపత్య సంస్తువన్తం

ప్రథమం భక్తిమతాం పతిం సురాణామ్ ।

అనుగృహ్య దయోర్మిలైరపాఙ్గై-

రగదిష్టామిదమాదిమౌ యువానౌ ॥ ౮౪ ॥

తాత్పర్యం: ఈ విధంగా నమస్కరించి స్తుతిస్తున్న భక్తులలో మొదటివాడైన దేవతల ప్రభువును (ఇంద్రుడిని) కరుణతో నిండిన కడకంటి చూపులతో అనుగ్రహించి, ఆది దంపతులైన శివుడు మరియు పార్వతి ఈ విధంగా అన్నారు.

విశేషాలు:

- ఇతి తమ్ ప్రణిపత్య సంస్తువన్తమ్ ప్రథమమ్ భక్తిమతామ్ పతిమ్ సురాణామ్: ఈ విధంగా నమస్కరించి స్తుతిస్తున్న భక్తులలో మొదటివాడైన దేవతల ప్రభువును (ఇంద్రుడిని). ఇంద్రుడి యొక్క భక్తిని మరియు వినయాన్ని శివుడు మరియు పార్వతి గమనించారు.

- అనుగృహ్య దయోర్మిలైః అపాఙ్గైః: కరుణతో నిండిన కడకంటి చూపులతో అనుగ్రహించి. శివుడు మరియు పార్వతి ఇంద్రుడి పట్ల తమ దయను చూపించారు.

- అగదిష్టామ్ ఇదమ్ ఆదిమౌ యువానౌ: ఆది దంపతులైన శివుడు మరియు పార్వతి ఈ విధంగా అన్నారు. శివుడు మరియు పార్వతి ఇంద్రుడికి తమ అనుగ్రహాన్ని తెలియజేస్తున్నారు.

శ్లోకం ౮౫:

ఆద్యస్త్వమేషామసి పార్షదానాం

కుమారయోశ్వాస్యనయోస్తృతీయః ।

జానీవహే తే పరమాం చ భక్తి

విద్రావితా సా తవ వృత్రహత్యా ॥ ౮౫ ॥

తాత్పర్యం: "నీవు మా పరిచారకులలో మొదటివాడివి మరియు కుమారస్వామికి అశ్వాస్యుడికి (కుమారస్వామి యొక్క స్నేహితుడు) మూడవ వాడివి. నీ యొక్క గొప్ప భక్తిని మేము తెలుసుకున్నాము మరియు నీ వృత్రాసుర వధ పాపం తొలగిపోయింది."

విశేషాలు:

- ఆద్యః త్వమ్ ఏషామ్ అసి పార్షదానామ్: నీవు మా పరిచారకులలో మొదటివాడివి. శివుడు మరియు పార్వతి ఇంద్రుడిని తమ ముఖ్య సేవకులలో ఒకరిగా అంగీకరించారు.
- కుమారయోః అశ్వాస్య నయోః తృతీయః: కుమారస్వామికి మరియు అశ్వాస్యుడికి మూడవ వాడివి. ఇంద్రుడికి వారిద్దరితో సమానమైన స్థానం లభించింది.
- జానీవహే తే పరమామ్ చ భక్తిమ్: నీ యొక్క గొప్ప భక్తిని మేము తెలుసుకున్నాము. ఇంద్రుడి భక్తిని శివుడు మరియు పార్వతి గుర్తించారు.
- విద్రావితా సా తవ వృత్రహత్యా: నీ వృత్రాసుర వధ పాపం తొలగిపోయింది. ఇంద్రుడు చేసిన పాపానికి ప్రాయశ్చిత్తం లభించింది.

శ్లోకం ౮౬:

వాసన్తికప్రథమపర్వసు వాసవ త్వ-

మిత్థం సమేత్య సకలైరనుయాయివర్గైః ।

ఆవిశ్వపారనగరాభిముఖాత్ప్రయాణా-

దభ్యర్చ నౌ కనకవారిరుహైరమీభిః ॥ ౮౬ ॥

తాత్పర్యం: "ఓ వాసవా (ఇంద్ర), వసంత ఋతువు ప్రారంభమైనప్పుడు నీవు నీ అనుచరులందరితో కలిసి ఇక్కడికి వచ్చి, విశ్వానికి అవతల ఉన్న మా నివాసానికి వెళ్లే ముందు ఈ బంగారు తామరలతో మమ్మల్ని పూజించు."

విశేషాలు:

- వాసన్తికప్రథమపర్వసు వాసవ త్వమ్ ఇత్థమ్ సమేత్య సకలైః అనుయాయివర్గైః: ఓ వాసవా, వసంత ఋతువు ప్రారంభమైనప్పుడు నీవు నీ అనుచరులందరితో కలిసి ఇక్కడికి వచ్చి. శివుడు మరియు పార్వతి ఇంద్రుడికి ఒక ఆజ్ఞను జారీ చేస్తున్నారు.
- ఆవిశ్వపారనగరాభిముఖాత్ ప్రయాణాత్: విశ్వానికి అవతల ఉన్న మా నివాసానికి వెళ్లే ముందు.
- అభ్యర్చ నౌ కనకవారిరుహైః అమీభిః: ఈ బంగారు తామరలతో మమ్మల్ని పూజించు. శివుడు మరియు పార్వతి తమను క్రమం తప్పకుండా పూజించమని ఇంద్రుడిని ఆదేశిస్తున్నారు.

శ్లోకం ౮౭:

ఇత్యుక్తే సతి జగదాదిదంపతిభ్యా-

మిన్ద్రస్తద్గురురితరేఽనుయాయినశ్చ ।

ప్రస్థానప్రణతిపరమ్పరాభిరేతా-

వన్యోన్యాభ్యధికదయామయౌ వితేనుః ॥ ౮౭ ॥

తాత్పర్యం: జగత్తు యొక్క ఆది దంపతులైన శివుడు మరియు పార్వతి ఈ విధంగా చెప్పగానే, ఇంద్రుడు, అతని గురువు (బృహస్పతి) మరియు ఇతర అనుచరులు బయలుదేరే ముందు వారికి నమస్కరించారు. వారు ఒకరిపై ఒకరు ఎక్కువ దయను చూపించారు.

విశేషాలు:

- ఇతి ఉక్తే సతి జగదాదిదంపతిభ్యామ్: జగత్తు యొక్క ఆది దంపతులైన శివుడు మరియు పార్వతి ఈ విధంగా చెప్పగానే.
- ఇన్ద్రః తద్గురుః ఇతరే అనుయాయినః చ: ఇంద్రుడు, అతని గురువు మరియు ఇతర అనుచరులు.
- ప్రస్థానప్రణతిపరమ్పరాభిః ఏతావన్యోన్యాభ్యధికదయామయౌ వితేనుః: బయలుదేరే ముందు వారికి నమస్కరించారు. వారు ఒకరిపై ఒకరు ఎక్కువ దయను చూపించారు. శివుడు మరియు పార్వతి ఇంద్రుడిని అనుగ్రహించడం వల్ల అందరూ సంతోషంగా ఉన్నారు.

శ్లోకం ౮౮:

ఆమన్త్ర్య ద్విరదేన్ద్రవక్త్రమసకృత్సంప్రార్థ్య నన్దీశ్వరం

సంమాన్య ప్రమథాన్నివేద్య సకలం చణ్డేశ్వరం శాంభవమ్ ।

ఆశీర్భిః ప్రతినన్దితౌ మునిగణైరాపృచ్ఛయ వాచస్పతిం

దివ్యేన ద్విరదేన నిర్మలతరో దేవః ప్రతస్థే పురీమ్ ॥౮౮॥

తాత్పర్యం: ఏనుగుల రాజు (వినాయకుడు) యొక్క ముఖాన్ని పదే పదే చూస్తూ, నందీశ్వరుడిని ప్రార్థించి, ప్రమథులను గౌరవించి, శాంభవుడైన చండీశ్వరుడికి అంతా నివేదించి, ముని సమూహాల ఆశీర్వాదాలను పొంది, వాచస్పతి (బృహస్పతి) అనుమతి తీసుకుని, నిర్మలమైన మనస్సుతో ఆ దేవుడు (ఇంద్రుడు) దివ్యమైన ఐరావతంపై తన నగరానికి బయలుదేరాడు.

విశేషాలు:

- ఆమన్త్ర్య ద్విరదేన్ద్రవక్త్రమ్ అసకృత్ సంప్రార్థ్య నన్దీశ్వరమ్: వినాయకుడి ముఖాన్ని పదే పదే చూస్తూ, నందీశ్వరుడిని ప్రార్థించి. ఇంద్రుడు శివుడి పరివార దేవతలను గౌరవిస్తున్నాడు.
- సంమాన్య ప్రమథాన్ నివేద్య సకలమ్ చణ్డేశ్వరమ్ శాంభవమ్: ప్రమథులను గౌరవించి, శాంభవుడైన చండీశ్వరుడికి అంతా నివేదించి.
- ఆశీర్భిః ప్రతినన్దితౌ మునిగణైః ఆపృచ్ఛయ వాచస్పతిమ్: ముని సమూహాల ఆశీర్వాదాలను పొంది, బృహస్పతి అనుమతి తీసుకుని.
- దివ్యేన ద్విరదేన నిర్మలతరః దేవః ప్రతస్థే పురీమ్: నిర్మలమైన మనస్సుతో ఆ దేవుడు దివ్యమైన ఐరావతంపై తన నగరానికి బయలుదేరాడు. ఇంద్రుడు తన పాప ప్రక్షాళన చేసుకుని, శివుడి అనుగ్రహం పొంది తిరిగి స్వర్గానికి వెళ్తున్నాడని భావం.

ఇతి తృతీయః సర్గః ॥

ఇది శివలీలార్ణవ కావ్యంలోని మూడవ సర్గ సమాప్తం.